

**T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

**POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA MİCHEL FOUCAULT’NUN
AHLAK ANLAYIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan:
Betül ÇOLAK**

**Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Nurten GÖKALP**

Ankara, 2008

ONAY

Betül ÇOLAK tarafından hazırlanan "*Postmodernizm Bağlamında Michel Foucault'nun Ahlak Anlayışı*" başlıklı bu çalışma, 27.06.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Felsefe Anabilim Dalında Yüksek Lisans* tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Recep KILIÇ (Başkan)

Prof. Dr. Nurten GÖKALP (Danışman)

Doç. Dr. Veli URHAN

ÖNSÖZ

“Postmodernizm Bağlamında Michel Foucault’nun Ahlak Anlayışı” adlı tez çalışmasında amaçlanan Postmodern Ahlakı ve 20. yüzyılın en önemli filozoflarından biri olan Michel Foucault’nun ahlak görüşlerini incelemektir. Postmodern Ahlak anlayışını belirleyebilmek için öncelikle Modernizm ve Postmodernizm temel özellikleri bakımından bir arada ele alınmış ve insan anlayışları incelenmiştir. Postmodern ahlakın, ahlak felsefesinin değer, özgürlük ve sorumluluk kavramları açısından incelenerek temel bir çerçeveye ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu temelden hareketle Michel Foucault’nun ahlak görüşleri incelenmiştir. Böylece Postmodernizmin ahlaki boyutu ve Foucault’nun felsefesinin son dönemine ait ahlak görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Tezin hazırlanma sürecinde öncelikle konuyla ilgili hangi çalışmaların yapıldığı araştırılmıştır. Postmodernizm ve Postmodern söylem üzerine çeşitli çalışmaların yapıldığı görülmüş; fakat Postmodern Ahlak açısından sayılı çalışmanın olduğu dikkati çekmiştir. Bu durum Postmodern Ahlak çalışmasında bulunmak için oldukça etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, yine üzerinde çok çalışılan Michel Foucault’nun ahlak görüşleri açısından sınırlı sayıda çalışma olması filozofun seçilmesinde önemli bir etkidir.

Çalışmada Modernizm, Postmodernizm ve Postmodern ahlak ile ilgili eserler ve Foucault’nun ahlak görüşlerini belirlemek için kendi eserleri ve üzerine yazılan diğer eserler incelenmiştir. Bunların yanı sıra süreli yayınlar ile çalışma desteklenmiş ve konuyla ilişkili tez çalışmaları da gözden geçirilmiştir.

Çalışma sürecim boyunca destekleriyle yanımda olan hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Nurten Gökalp ile Foucault ile ilgili çalışmalarımı beni yönlendiren hocam Doç. Dr. Veli Urhan’a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN, POSTMODERN SÖYLEM VE İNSAN

I. Modernizm / Postmodernizm	3
II. Modern İnsan	15
III. Postmodern İnsan	22

İKİNCİ BÖLÜM

POSTMODERN AHLAK

I. Postmodernizm ve Değerler	26
II. Postmodernizm ve Özgürlük	30
III. Postmodernizm ve Sorumluluk	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MICHEL FOUCAULT VE AHLAK

I. Michel Foucault Ve Ahlak	35
II. Cinsellik	39
III. Hazların Kullanımı	46
IV. Kendilik Kaygısı	53
SONUÇ	60
KAYNAKÇA	63
ÖZET	66
ABSTRACT	67

GİRİŞ

“İnsan” dünyada varolduğundan beri -yaşadığı koşullar da göz önünde bulundurularak- sorgulayan, düşünen bir oluş olarak sistemli ya da sistemsiz, isteyerek ya da istemeyerek ama inatla, ve azimle hep “anlam”ı aradı. Varoluş bir arama çabası oldu. Önce yaşanılan mekanı ve zamanı, sonra yaşamı, sonra kendini ve en son da tüm bir insanlık tarihini. Anlık insanı, Ne? Nerdeyim? Kimim? Nasıl? ve Neden? sorularını hep canlı, hep bir kenarda ya da merkezde tutarak yönlendirdi. Anlam tüm bu soruların cevabı olacaktı. Her dönem, her çağ, her söylem kendi cevabını oluşturacak ve insan bu cevaplarla aydınlanıp varoluşunun nedenlerini bilerek huzura kavuşacaktı. “Bilme istemi” her an insanla birlikte oldu. Kimiz? Neden buradayız? Tüm bu soruların cevabı –anlam- bulundu mu peki? Evet, her dönemde belli bir söylem çerçevesinde büyük düşünürler bu soruları yanıtladılar. Her biri kendine göre bir anlam buldu; dönemini aydınlatıp insanları kendileriyle buluşturup huzura kavuşturdu. Fakat bulunan cevaplar hiçbir zaman kalıcı ve sürekli olmadı. Çünkü insan değişken, dolayısıyla yaşam da. Dolayısıyla yaşanılan her dönem ve her çağ kendi koşulları çerçevesinde bir anlam (cevap) ortaya çıkardı. Belirsizliğin kökeni değişkenlik oldu. Varoluşumuz değişim, belirsizlik ve yine de bitmeyen bir arama çabasıyla devam etmekte.

21. yüzyılda yaşadığımız koşullar altında geliştirilen söylem değişimin ve belirsizliğin egemen olduğu bir söylem olarak karşımıza çıkıyor. Toplumsal, siyasi, sanatsal ve ahlaki boyutta yönelinen her çalışma modernizmin izleriyle birlikte gelişen yeni bir düzenden bahsediyor: Postmodernizm.

Tez çalışmasında insanlığın varoluşunu belirleyen anlam arayışının 20. ve 21. yüzyılda nasıl şekillendiği üzerinde durulacaktır. Bu anlam arayışı insan ve ahlak açısından, Postmodern söylemin etkileri altında ve yüzyılın önemli filozoflarından Michel Foucault’nun ahlak görüşleri çerçevesinde

olacaktır. Bu bağlamda Birinci bölümde Modernizm ve Postmodernizmin genel özellikleri ele alınacak ve insan anlayışları altında da ahlaki problemlerine değinilecektir. Modern ve Postmodern söylemlerin her biri kendi oluşum dinamikleri içinde açıklanacaktır.

Yüzyılın getirdiği koşullar çerçevesinde ahlaki alanda ortaya çıkan postmodern boyut, ikinci bölümde ahlak felsefesinin değer, özgürlük ve sorumluluk gibi belirleyici kavramları çerçevesinde ele alınacaktır. Modernizmde belli bir düzen ve yasalar çerçevesinde varolan ahlakın değerleri mutlak ve evrensel gibi kavramlarla anılırken, Postmodernizmin farklı bir söylem içersinde farklı kavramlarla farklı bir ahlak yaklaşımı geliştirdiği görülecektir. Bu yeni gelişen söylem içersinde Foucault'nun görüşleri de belirtilerek ahlakın bu kavramlarına Foucault'nun ne gibi anlamlar yüklediği belirtilecektir.

Üçüncü bölümde Foucault'nun ahlak görüşleri üzerinde durulacaktır. Foucault kendine özgü bir söylemle ahlak anlayışını, insandan yola çıkarak ve tarihsel bir genealoji çalışmasıyla, cinsellik, hazların kullanımı ve kendilik teknolojileri gibi kavramlarla ortaya koyar. Dolayısıyla Foucault'nun ahlak görüşleri bu kavramlar çerçevesinde ele alınarak açıklanacaktır. Foucault'nun insanı ve yaşadığı dönemleri ahlaki boyutta nasıl anlamlandırdığını ve nasıl cevaplar bulduğunu, "bilme istemi"nin onu nasıl yönlendirdiğini belirlemek bu tezin ulaşacağı sonuçlar olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN, POSTMODERN SÖYLEM VE İNSAN

1. MODERNİZM / POSTMODERNİZM

Modernizm, aydınlanmayla birlikte ortaya çıkan, hümanizm ve demokrasi temeli üzerine yükselen bilimci, akılcı, ilerlemeci ve insan merkezli düşünce sistemiyle karakterize olmaktadır. Modernizmi ortaya çıkaran temel koşullar; sanayi devrimiyle birlikte toplumsal ve siyasal yapıda meydana gelen değişimler, teknolojik ve bilimsel gelişmeler ve dünyaya hakim olan savaşlardır.

Klasik çağdan Modernizme geçiş önemli bir belirleyenin yön değiştirmesiyle oldu. Klasik çağda dinin ve kilisenin egemenliği altında olan batı düşünce dünyası 'modernizm' ile din etkisinden kurtularak buluştu. Bu, Modernizme geçişin en önemli belirleyicisidir. Çünkü modernizmle birlikte akıl ve aklın egemenliğinde ortaya çıkan felsefi ve bilimsel söylemler her türlü yaklaşımı yeniden şekillendirdi. Dinin kutsal, soyut ve Tanrı temelli açıklamalarının yerini bilimsel, somut ve akıl odaklı değerlendirmeler aldı. Pozitivizm, rasyonalizm, empirizm, varoluşçuluk gibi felsefi akımlar toplumsal hayatı ve bilimsel yaklaşımı belirleyen önemli felsefi söylemler oldu. Yine de bu değişim, Modernizmi toplumsal ve ahlaki boyutta -akıl temelli olmakla birlikte- soyut ve Klasizm etkisiyle gelen yaklaşımlardan tam olarak soyutlamış değildir. Çünkü modernizmin ahlak yaklaşımı evrensel, mutlak gibi kavramlar üzerinde yükselir.

Modernizmin başlangıcına ilişkin tarihi veriler düşünürlerin kabulüne göre farklılık gösterir. Rönesansla ya da 17. yüzyılda Descartes'le başladığını savunanlar olmuştur. Foucault'nun görüşleri çerçevesinde yapılan çalışmaya göre Modernizm 18. yüzyılda

Aydınlanma dönemi ile başlayarak 20. yüzyılın ilk yarısına kadar olan süreyi kapsar. Bu dönemin temel kavramları rasyonellik, aklın egemenliği, mantık, bilimsel ve evrensel doğrular, sistematik düşünme ve pozitivistizmdir. Modernizm aydınlanmanın ilkelerini temel alır. Akıl ve bilimi ilerlemenin aracı olarak görür; nesnel ve evrensel bilgiye akıl ve deney yoluyla ulaşılabileceği temel savına dayanır. Modernizmin siyasal ve kültürel özellikleri ise ilerlemeci tarih anlayışı, dindışı siyasal ve toplumsal hayattır.

Modernizm, Bacon, Descartes ve Newton'un geliştirdiği mekanik dünya düzeni üzerinde yükselir. Toplumsal ve sosyal her türlü davranış evreni yöneten doğa yasalarına bağlanmıştır. Doğa yasalarının insanlara ve sosyal kurumlara uygulanmasıyla mükemmel düzenlenmiş bir toplum ortaya çıkar. Dolayısıyla Modernlik, birincil olarak ve her şeyden önce, bir sınırlı uygarlıktır.¹

Modern düşüncenin öncülerinden Locke doğa yasalarının topluma ve insana uyarlanması zorunluluğunu şöyle keşfetmişti: Toplumun tabii yasaları ihlal ediliyordu; çünkü sosyal düzen uzun zamandır dünyaya hükmeden ilahi merkezilikten kaynaklanan geleneklere ve adetlere dayanıyordu. Locke, aklın yardımıyla toplumun doğal temelini belirlemeye başladı. Tanrı tanım gereği bilinmeyeceği için dinin toplumun yapısını oluşturamayacağı sonucuna vardı. Böylece akılcılık ışığındaki modern düşünce gelişmeye başladı.² Doğa yasalarının akıl tarafından düzenlenerek toplumu ve yaşamı düzenleyici yasalar haline gelmesi Modernizmin en önemli özelliğidir. Fakat aklın egemenliğindeki bu düzenleme bireyi dönemin bilimsel yaklaşımıyla belirlenen şekliyle mekanik evren içinde yer alan ve bir parçasını oluşturan fiziksel bir fenomen haline getirmiştir.

¹ Zygmunt Baumann, **Parçalanmış Hayat**, çev. İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s.37

² Jeremy Rifkin, Ted Howard, **Entropi**, çev. Hakan Okay, İstanbul, İz yayıncılık, 2003, s. 28

Modernizmin kökenini oluşturan Aydınlanma hareketi, ahlaki boyutta, her şeyden önce mutlak bir akılcılıkla, insan davranışının yegane rehberinin gelenek yada din değil de kendisi dışında başka hiçbir kaynaktan yardım görmeyen akıl olduğu inancını temel olarak alır.³ Bu düşünceyle ve fiziksel fenomen olarak ortaya çıkan birey, Aydınlanma döneminden itibaren anlam ve amaç bulmak için hazcı(hedonist) üretim ve tüketim etkinliklerine indirgenmektedir. İnsanların gereksinimleri ve arzuları, hayalleri ve dileklerinin hepsi maddi şahsi çıkar anlayışıyla sınırlandırılmıştır.⁴ Modernizmin insan ve ahlaka ilişkin sadece bir boyutunu oluşturan bu görüş faydacılık ahlakı olarak anılır. Modern insan başlığı altında modernizmin diğer ahlaki yaklaşımları da açıklanacaktır.

Modernizmin düşünce yapısını oluşturan felsefi görüşler dünya şartlarının değişmesiyle geçerliliklerini yitirmeye başlamıştır. Dolayısıyla dünyayı anlamaya ve anlamlandırmaya yönelik her türlü modern sunum olumsuz etkiler doğurmuş ve artık çözüm olmaktan çıkarak bir problem haline gelmiştir. Yeni dünya düzenini anlamlandıracak ve yeni dünya düzeninin sorunlarına çözüm olarak ortaya atılacak olan görüşler, Modernizmin çözüm sunmakta yetersiz kalarak sorun olarak ortaya çıkan olumsuz sonuçlarına alternatif düşünce yapılarının üretildiği postmodern dönemin habercisidir.

“Postmodernizm” kavramını sadece kendi içinde bir bütünlüğü olan, bağımsız, kendi oluşum dinamikleri içinde ortaya çıkmış bir kavram olarak algılamak doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü postmodernizm kökenini modernizmden almaktadır. Postmodernist düşünürler her ne kadar postmodernizmi tanımlarken onu, modernizmin devamı, modernizmin reddi, modernizmin sonu gibi birbirinden tamamen farklı temellere dayandırarak açıklıyorlarsa da değişmeyen gerçek, postmodernizmin modernizm ile mutlaka ve bir şekilde ilintili olduğudur.

³ Ahmet Cevizci, **Aydınlanma Felsefesi**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2002, s.9

⁴ Rifkin, Howard, a.g.e., s.32

Postmodernizm modern olarak adlandırılan dönemden sonra gelen yeni bir dönemi adlandıran ve bu döneme uygun düşünce biçimlerini belirten bir kavram olarak kullanılmaktadır. Postmodernizmdeki 'post' öneki Latince "sonra" anlamına gelir ve Modernizm sonrasını ifade ederken bir yandan da yeni bir dönemi, yeni bir değişim sürecinin başlangıcını belirtir. Dolayısıyla Postmodernizm teriminin kullanımı, koşullardan kaynaklanan bir nitelik taşır.⁵ Her döneme ait belli kriterler ve koşullar o dönemi belirlemekte ve her bir dönem o döneme ait koşulların içinde taşındığı klasik çağ, modernite, postmodernite gibi bir isimle anılmaktadır. Postmodernizmin kullanımına ilişkin koşullar ise bir önceki dönem olan modernizmin değişim ve farklılıklara tabi olarak koşullarının değişmesinden kaynaklanmaktadır. Özetle "post" ön ekine bu yoğun başvuru modernite denilen süreçte ve modern düşünce ve kültürde çok şeyin değiştiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir.⁶

Modernizmi ortaya çıkaran koşullar; sanayi devrimiyle birlikte toplumsal ve siyasal yapıda meydana gelen değişimler ile demokrasi, hümanizm gibi ideolojilerin dünyaya egemen olması iken; Postmodernizmi ortaya çıkaran koşullar ikinci dünya savaşı, sağ sol rekabeti, gelişen dünya ekonomisi, liberal demokrasi, kapitalizm ve teknolojik gelişmelerdir. Yirminci yüzyıldaki bu değişimler yeni bir dünya düzenin beraberinde getirmiştir. Bu yeni dünya düzeninin düşünce alandaki yansıması Postmodern dünya görüşüne kaynaklık etmektedir. Yeni gelişen bu dünya düzeni ile birlikte modernitede sosyal değişimin, toplumsal ve politik süreçlerin kaynağı olarak kabul edilen sanayi toplumu anlayışında olduğu gibi postmodernizmde de "sanayi sonrası toplum" anlayışı egemendir. Postmodernizmi doğuran şartların tümü sanayi sonrası toplumun özelliğidir. Modernist söylem mümkün bir ideal toplum teklifinde bulunur

⁵ Perry Anderson, **Postmodernitenin Kökenleri**, İstanbul, çev.Elçin Gen, 2. Baskı, İletişim Yayınları, 1998, s. 25

⁶ John W. Murphy, **Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri**, çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2000, s. 1

ve buna göre mümkün en ideal toplum çağdaş batı toplumu ya da rasyonel toplumdur. Postmodernist söylem de bir mümkün ideal önerisinde bulunur: Mini tahkiyelere dayanan bir plüralist toplum.⁷

Postmodernlik fikri batıdaki çağdaş entelektüel tartışmaların merkezinde yer almaktadır.⁸ Tartışmanın taraflarını belirleyen nokta postmodernizmin modernizm ile ilişkisinin ne yönde olduğudur. Tartışma tarafları iki kutupta merkezlenir: İlk grup postmodernizmi, modernizmin bilgi, var oluş, ahlak gibi alanlarda farklılaşmış ve değişim geçirmiş bir versiyonu olarak ve belirtilen tüm bu alanlarda yeni anlamlara ulaşılan bir yapı içinde olumlu bir yaklaşımla ele alırken; diğer kutup postmodernizmi, yine modernizmin bilgi ve var oluş alanlarındaki değişimlerle birlikte, özellikle ahlaki ve toplumsal olarak değişim süreçlerinin sonucunda oluşan bir değerler yıkılımı olarak görüp olumsuz bir yaklaşımı benimsemektedirler. Her iki yaklaşımdan ulaşacağımız sonuçta Postmodernizmin temel belirleyicisinin, modernizm olduğu temel savı vardır. Baumann bir röportajında Postmodern kavramının bizzat kendisi, moderniteye bağlı olduğumuz gerçeğinin bir itirafıdır yorumuyla bu savı doğrulamaktadır.⁹ Postmodernizmin olumlu yaklaşımına göre, Postmodernizmi her şeyin reddi olarak değil bir imkânlar alanı olarak görmek gerekir¹⁰; olumsuz yaklaşımına göre ise Postmodern Çağ, Modern Çağ ya da aydınlanma hareketlerinin değerleri açısından bir yıkıntıdır.¹¹

Postmodern döneme ait düşünce yapısının derinliğine inmeden önce bir kavram olarak Postmodernizmin tarihsel gelişimine kısa da olsa değinmek, nasıl bir yol kat ettiğini görmek faydalı olacaktır. Çoğu kaynakta postmodernizmin ilk olarak mimaride kullanıldığı belirtilir; fakat

⁷ Murphy, **a.g.e.**, s. 6

⁸ Gianni Vattimo, **Modernliğin Sonu**, çev. Şahabettin Yalçın, İstanbul, İz Yayıncılık, 1999, s. 7

⁹ Zygmunt Baumann, **“Modernite, Postmodernite ve Etik”**, (Erişim) www.turkforum.net

¹⁰ Vattimo, **a.g.e.**, s. 68

¹¹ Gencay Şaylan, **Postmodernizm**, Ankara, İmge Yayınları, 1999 s.23

yapılan çalışmalar Postmodernizm kavramının daha eski yıllarda ve farklı bir alanda kullanıldığını ortaya çıkarmıştır. Postmodernizmin kullanımına ilişkin bilinen en eski tarih 1870'tir. İngiliz ressam John Watkins Chapman kavramı kullanan ilk kişi olarak belirtilmekle birlikte kavrama nasıl bir anlam yüklediği belirtilmemiştir. 1930'larda İspanyol kökenli Amerikalı Frederico de Onis edebi eserlerinde özellikle şiirlerinde bu kavramı kullanmıştır. Ona göre "postmodernismo", modernizmin kendi içindeki muhafazakâr gerileyişini tanımlamaktadır.¹² O dönem pek ses getirmeyen kavram 1950'lerde Arnold Toynbee tarafından Study of History adlı eserinin sekizinci cildinde Fransa-Prusya savaşı ile açılan çağı "postmodern çağ" olarak adlandırmasıyla kullanıldı.¹³ İlkinde estetik alana göndermede bulunan kavram bu kez zamansal bir durumu belirtmek için kullanılıyordu. Bu ilginç karşılanmamalı çünkü kavram pek çok kez anlam ve fonksiyon değiştirecektir.

1950'lerin sonunda Postmodernizm, Modernizmin ötesi değil; onun eksik bir uyarlanışını gösteren olumsuz manada kullanıldı. 1960'larda da benzer durumda olan kavram aslen 1970'lerde yaygınlaşmaya başladı. Ihab Hassan kavramı bütün bir sanat yapıtını kapsayacak şekilde genişletmiş ve daha sonra yaygın olarak kabul gören ayırımlara dikkat çeken ilk kişi olmuştu.¹⁴ 1972'de Robert Venturi ve arkadaşlarının yayımladığı "Learning From Las Vegas" da postmodernizm mimaride kullanılmış; fakat asıl etkisini Charles Jencks'in "Language of Postmodernism" adlı eseriyle göstermiştir. Bu eser çok ses getirdiği için postmodernizmin mimaride başladığı düşünülür. Jencks bu eserde terimi "son moda, muğlâk ve olumsuz" olarak betimler.¹⁵

Postmodernizm bundan sonra edebiyat, sanat, mimarlık alanlarıyla sınırlı kalmadan toplumsal ve kültürel alanı da içine alarak yorum alanını genişletmiştir. Böylece Postmodernizm felsefi bir söylem olarak da

¹² Anderson, a.g.e., s. 10

¹³ Anderson, a.g.e., s. 12

¹⁴ Anderson, a.g.e., s. 33

¹⁵ Anderson, a.g.e., s. 35

düşünce tarihindeki yerini almıştır. 1979'da Jean François Lyotard'ın Paris'te yayımlanan “La Condition Postmoderne” (Postmodern Durum) adlı eseri, Postmodernizmin felsefi temelini oluşturan ilk düşünce ürünü olarak kabul edilir. Lyotard eserinde Modernizmi eleştirerek o döneme ait düşünce sistemlerinin (meta anlatıların) artık geçerliliklerini kaybettiklerini ifade etmiştir. Lyotard açısından Postmodernizm “meta anlatı” denilen modernizmin belirleyici, kesin söylemlerine karşı bir savaştır. Postmodernite, Moderniteden farklılaşmadır ve bu anlamda postmodernizm rasyonalizm, kartezyenizm, büyük anlatı ve aydınlanmanın yirmici yüzyılın ortalarından sonra çöküşünün doğurduğu dünya şartları karşısında geliştirilmiş bir tepkiler demetidir.¹⁶

Lyotard'ın Postmodern Durum adlı eserinde modernizme karşı dile getirdiği kuşku ve güvensizlik, sözü edilen anlatıların geçerliliğini kaybetmesine ve içinde bulunduğumuz çağın bu anlatıların önerdiği şekilde biçimlenmediğine kanaat getirmesinin bir sonucudur. Artık bilimin, aklın, bilginin, varlığın durumu değişim, belirsizlik, dil oyunu gibi postmodern söylemlerle farklılaşmıştır. Farklılaşmanın temelini ne olduğu arayışı birçok felsefeciyi Nietzsche'ye götürmüştür. Onlara göre felsefi Postmodernizm Nietzsche ile doğmuştur.¹⁷ Nietzsche radikal bir başkaldırıyla dönemine ait görüşleri eleştirerek bir nevi postmodern bir tavır sergilemiş oluyordu. Özellikle modernizmden kurtuluş yollarını arayan yazılarıyla bu sığata layık görülür. Nietzsche'ye göre modernliğin hatası dünyanın kendi içinde bir biçimi olduğu düşüncesinden kaynaklanır.¹⁸ Nietzsche'nin modernizmin hatası olarak gördüğü bu düşünce, postmodernizmin dünyanın belli bir biçime tabi olmadığı aksine düzensiz olduğu düşüncesiyle tam olarak örtüşür. Nietzsche'ye göre modernlikten çıkış, onun esas eğilimlerini radikalleştirmek suretiyle

¹⁶ Murphy, **a.g.e.**, s. 3

¹⁷ Vattimo, **a.g.e.**, s.207

¹⁸ Terry Eagleton, **Postmodernizmin Yansımaları**, çev.Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrintı Yayınları, 1999, s.46

çözülecektir. Bu radikalleşmeyle medeniyetin yüce değerlerinin eleştirilmesini öngörür; bu eleştirel keşiflerle hakikat çözülür ya da Tanrı ölür ve Nietzsche bu nihilistik sonucun modernlikten çıkışın yolunu gösterdiğini iddia eder.¹⁹ Nietzsche'nin Tanrının ölümü düşüncesi Foucault'nun geliştirdiği "insanın ölümü" düşüncesine kaynaklık etmiştir. "...nın ölümü" şeklinde ortaya çıkan düşüncenin altında yatan, Postmodernizmin özelliklerinden biri olan "kuralların bozumu"dur. Bu durum toplumsal normların yıkılışına ve kültürel kuralların bozulmasına neden olmuştur. Bu bozulma ve yok ediş tüm otoritelerde kendini hissettirmiştir.²⁰

Postmodernizmde de her felsefi sistemde olduğu gibi bir 'gerçek' anlayışı vardır. Zira her felsefe hakikat arayışıyla başlar. Postmodernistler apriori kabul edilen mantık ve akıl tarafından prangalanan gerçekliği reddederler. Modernizmin tek, evrensel ve mutlak gerçeklik anlayışı postmodernizmde çoğul, tikel ve görelî hale dönüşür. Gündelik hayatta sahip olduğu amaçtan koparılan hakikatin hiçbir anlamı yoktur.²¹ Hakikat belirsizdir; çünkü yorumlar değişkendir. Postmodernite, rasyonel düzen ve mutlak hakikat gibi, en başta belirlenmiş amaçlara asla ulaşamayacağı gerçeğiyle kendisini uzlaştırır. Postmodernizmde modernizmdeki 'doğru bilgi'nin temeli olan tekabülîyet söz konusu değildir. Dünyanın eşdeğeri yoktur. Hatta dünyanın tanımı yada tanımsızlığı budur. Ne eşdeğer vardır, ne kopya ne temsil ne de ayna, ne dünyaya yer var ne de kopyasına .O halde dünyanın muhtemel bir doğrulaması da olamaz. İşte tam da bu yüzden 'gerçeklik' bir düzmece olmaktan başka bir şey değildir.²²

Gerçeklik sadece varlıksal ontoloji alanında değil; toplumsal ontolojiyle birlikte mikro ve makro boyutta ortaya çıkar ve her iki unsurun kendine ait gerçekliği çoğulcu ortamı yatır. Çünkü gerçek nesnel boyuttan

¹⁹ Vattimo, a.g.e., s.209-210

²⁰ Ömer Naci Soykan, **Türkiyede Felsefe Manzaraları**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993, s. 119

²¹ Murphy, a.g.e., s.61

²² Jean Boudrillard, **İmkansız Takas**, çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005, s.10

öznel boyuta taşınır ve siyasal boyutta baktığımızda da egemen olan sınıfın kendi gerçekliği etkin bir role bürünür. Dolayısıyla bilgi, egemen sınıfın tekelinde bir güç göstergesi konumundadır. Bacon'ın "Bilmek egemen olmaktır." sözü yön değiştirip doğaya değil de kitlelere egemen olmak durumuna dönüşmüştür. Modern akıl evrenselliği, birlik ve bütünlüğü, aynı kuralların her yerde geçerli olduğu görüşünü gerektirmektedir. Postmodernizm ise aksine her durumun farklı olduğunu ve özel bir biçimde anlaşılması gerektiğini ileri sürerek bu görüşe karşı çıkar.

Gerçeğin tek olmamasının bir diğer nedeni de değişken olmasıdır. Gerçeğin değişkenliği ise dayatmalara bağlıdır. Çünkü insan modernizmde olduğu gibi belirleyen değil; belirlenendir. Dolayısıyla postmodernizme göre gerçekler yapay ve kurmacadır. Bunlar mevcut ve egemen kültürler tarafından insanlara dayatılır ve böylece teknoloji, bilim ve kültür ortamında birey yok olur.²³ Dayatmalar ve belirlenimlerle gerçeğin değişmesinin yanı sıra, kişiler arasılıkta da bireylerin kendilerine göre gerçekleri vardır.

Postmodernizmin gerçeklik anlayışında tek ve mutlak bir gerçek ve doğrunun olmaması, bireylerin farklı yorumlarına ve olayların kendi bütünlüğüne bağlı olarak evrensel ve mutlak bir gerçek ve doğruya ulaşamayacağı genel ilkesini doğurur. Çünkü postmodernizm de bireysellik ve olgulardan çok olaylar önemlidir. Her bireyin yorumu ve her olayın ortaya çıkış koşulları kendine ait bir gerçeklik ve doğru düzlemi oluşturur.

Gerçekliğin bu çoğulculuğunun, göreceliliğinin ve belirsizliğinin bir sonucu olarak Lyotard postmodernistlerin işinin gerçekliği arz etmek değil;

²³ Coşkun Can Aktan, **Moderniteden Postmoderniteye Değişim**, İstanbul, Çizgi Kitabevi, 2003, s.68

algılanabilen ancak sunulamayan imaları keşfetmek olduğunu söyler.²⁴ Postmodernizm Lyotard'ın dediği gibi gerçekliği arz etmese de mutlak ve evrensel olmayan, çoğulcu ve belirsiz bir gerçeklik kavrayışına sahiptir.

Kavranılmazlık ve belirsizlik günümüzdeki toplumsal durum incelenirken sıklıkla değinilen ayırt edici özelliklerdir.²⁵ Belirsizlik, muğlaklık ve parçalanma önemlidir. Dolayısıyla Postmodernizm kesinliklerden kuşku duyar ve hiçbir garanti vaat etmez.²⁶

Postmodernizmin gerçeklikle ilgili ön kabulü, düzensiz, belirsiz ve parçalanmış bir dünya düzenini de beraberinde getirir. Daha doğru bir tanımlamayla postmodernizm mutlak bir gerçekliğe ulaşamayacağı ve dünyanın aslında bu temelden hareketle düzensiz bir yapıda olduğunu benimser. Dünya modernizmde olduğu gibi kendi içinde bir bütünlüğü olan ve bu bütünlükten yola çıkarak genel geçer hükümlere ulaşabileceğimiz bir yapıya sahip değildir. Postmodernizmin yorumladığı yeni dünya düzeninde düzensizlik, belirsizlik ve parçalanma düzeni hakimdir.

Dünyanın kendi içinde bütünlüğü olan ve bir düzen içinde olduğunu kabul eden modernizmin aksine dünya düzensiz bir yapıdadır. Hem epistemolojik hem ontolojik hem de kültürel ve toplumsal alanlar belirsizliğin, düzensizliğin ve çoğulculuğun hâkim olduğu bir yapı içindedir. Çünkü tüm bu alanlar postmodernizmin, mutlak değerler anlayışı yerine yoruma açık seçeneklerle yüzleşmek ve gerçekliği kendi bütünlüğü, özerkliği içinde anlamaya çalışmak özelliklerinin bir ürünü olarak yeni yapılarıyla karşımıza çıkmaktadırlar.

²⁴ J.F Lyotard, **Postmodern Durum**, çev: Ahmet Çiğdem, Ankara, Vadi Yayınları, 1994 s.159

²⁵ Alex Demiroviç, "Sorumluluk ve Eylem", **Felsefelogos**, sayı 24, 2004/3, s.21

²⁶ Zygmunt Baumann, **Postmodern Etik**, çev.Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı yayınları, 1998, s.267)

Postmodern ahlak anlayışı, modernizmin temel ahlaki öğretilerinin üzerinde gelişir fakat onlardan farklıdır. Modernizmin toplum düzeni sürekli ilerleme ve gelişme ilkelerine dayanır. Tarihin ileriye doğru akmasının nihai ereği de “ideal toplum” düzenidir.²⁷ İdeal toplum düzenine ulaşmada ve toplumun belli bir düzen içinde olması durumunda olan modernizmde bu ahlaki öğretiler yapıyla uyumlu ve modernist ahlak anlayışını açıklayıcı niteliktedir. Fakat Postmodernizmle birlikte değişen toplumsal yapı, kurallara tabi ve evrensel ahlak yaklaşımını içinde barındırmaz.

Postmodernizmde ahlaki belirleyen temel ilkeler olarak anılmadığını daha genel bir ifadeyle Postmodernizmde modern ahlakın dayandığı bu tarz ilkeler olmadığını görüyoruz. Pratik hayata baktığımızda, günümüzün Postmodern yorumunda davranışlara yön veren insanlar arası ilişkilerde ortaya çıkan amaçlılık, sorumluluk, yarar sağlama gibi unsurları yine görmekteyiz; fakat değişen ahlaki düzlemin yorumunda bunların artık birer ilke yada belirleyen olmadığı; her bir ilişki, olay yada durum içinde kendi dinamiklerine göre ortaya çıktığı görülür.

Postmodernistlere göre postmodern ahlak temelini Nietzsche’nin “değerlerin yeniden değerlendirilmesi” anlayışından alır. Çünkü genel ahlaksal anlayışlar, ilkeler geçerliliğini yitirmiştir; ahlaksal normların kaynağı yaşanan koşullardır; çağın, zamanın getirdikleridir. Dolayısıyla değerler çağın gereklerine göre farklı anlamlar kazanmış ve değişmiştir. Nietzsche’ye göre en yüksek değerler kendilerini değersizleştirdikleri zaman nihilizm ortaya çıkar. En önemli anlam kaynakları ve en önemli değerler kendi kendilerine karşı döndükleri için ve kendi değersizliklerini ve anlamdan yoksunluklarını sergiledikleri için modern dünyanın kapısında beklemektedir.²⁸ Modernizmin son noktada ulaştığı bu nihilistik durumdan ötürü, modern ahlaki ilkeler geçerliliğini yitirmiş ve postmodern

²⁷ Şaylan, a.g.e., s.61

²⁸ Ross Poole, **Ahlak ve Modernlik**, çev: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, 1991, s.99

çağ yeni bir ahlak anlayışını da beraberinde getirmiştir. Postmodernizm ile modernizmin pratik yaşamda üzerinde durdukları ahlaki sorunlar aynıdır. Postmodern dönemde de modern dönemde olduğu gibi insanlar davranışlarını belli durumlara göre ortaya koymakta, insan ilişkileri devam etmektedir. Dolayısıyla toplumsal ve yaşamsal düzende ortaya çıkabilecek ahlaki sorunlar bakidir. Fakat modernizmin getirdiği ahlaki yorumlar postmodern dönem için geçerliliğini kaybetmiştir. Postmodernizm günümüz dünyasını yeni bir ahlaki yaklaşımla yorumlamaktadır. Etik konular postmodernite için daha merkezi bir öneme sahiptir, çünkü insani ilişkilerin etiksel düzenlenmesini ele almanın modern şekli, bir sona doğru yaklaşmaktadır. Bizlere ne yapmamız gerektiğini söyleyen büyük kurumlara artık güvenmiyoruz. Kiliseler, siyasî partiler, akademik kurumlar vb. otoritelerini önemli oranda yitirmektedirler. Mutlak ve evrensel olmanın tüm görünürlüğüne sahip ahlâkî bir kodumuz yok. Sanki modernite hiç yaşanmamış gibi, yeniden, ahlâkî sorunlarla karşı karşıyayız.²⁹ Baumann'ın bu görüşleri postmodern hayatta karşı karşıya kaldığımız ahlaki durumu özetlemektedir.

²⁹ Zygmunt Baumann, “**Modernite, Postmodernite ve Etik**” (Erişim) www.turkforum.net

2. MODERN İNSAN

Modernizmden önce “insan”, düşünce dünyasında merkezi öneme sahip konumda değildi. İnsan, Antik çağda, toplumsal yaşamda, erdem, yönetim, iyilik gibi kavramlar çerçevesinde siyasi ve ahlaki yaşamın bir ögesi olarak ve Sokrates tarafından “kendini bilecek varlık” olarak ele alınıyordu. Ancak ‘insanın’ felsefi düşüncenin merkezinde, düşüncenin nesnesi olarak ortaya çıkması modernizmle birlikte başlar. Modernizmle birlikte insan her türlü faaliyetiyle birlikte bir bütün olarak ele alınır.

Modern felsefeyle birlikte, düşünce, nesneden ya da varlıktan hareket eden değil, öznenen hareket eden, insanı merkeze alan bir yapıya bürünür. Özne artık, algı, tasarım, izlenim, düşünce ve duyulara dayanak olan, düşünen hisseden, bir şeylerin bilincinde olan şey olarak ben ya da zihin anlamına gelir.³⁰ Modern özne tasarımının en belirgin özelliği, “özne”nin bilgiye temel oluşturan akılsal ve irade sahibi bir varlık olarak benimsenmiş olmasıdır. Modern özne, varolan her şeyi denetimi altına almayı arzulayan modern istencini yaşama geçirirken aklına, bilime ve bilimsel bilgiye kayıtsız şartsız teslim olmuştur. Modernliğin öngördüğü birey, Kant’ın ahlakının tanımladığı evrensel, ortak aklın bir parçası olarak kendi iradesine göre yaşamını düzenleyebilen özerk bireydir. Bu birey, modern zamanlarda her türlü düzenin temel birimidir.³¹

Modernizmi belirleyen şartların dönemin koşulları olduğu belirtilmişti. Sanayi devrimi, değişen toplumsal ve siyasi yapı, savaşlar ve bilimsel gelişmeler en önemli dönem koşullarıydı. Bu koşullar aynı zamanda modern bireyin ortaya çıkışını, dönemin insanını “modern özne” olarak anmamızı sağlayan belirleyici unsurlardır. Modernizmde özne doğaya egemen olan akılsal ve iradi bir varlık oluşunun yanı sıra, varoluşu açısından dünyadaki konumu ve hayatına göre de bir değerlendirmeye tabi tutulmuş dönemin koşulları karşısındaki durumu sorgulanmıştır.

³⁰ Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999, s. 668

³¹ Ahmet Kemal Bayram, “**Modern Etik ve Siyaset**”, erişim: etikturkiye.com/etik/bayram.pdf

Modernizmde “insanın varlığı” problemini doğrudan ele alan bir felsefi sistem olarak varoluşçuluk ortaya çıkmıştır. 20.yy’ın giderek genişleyen dünyasında yaşanan olaylar karşısında insan dört duvar arasında kalmış gibidir. Giderek kalabalıklaşan dünya, teknolojik gelişmelerin insanları birbirinden uzaklaştırması, ekonominin insan ilişkilerini belirleyen gücü, değerlerin ve inançların olumsuz yönde değişmesi ve sarsılması ve son olarak da 2. Dünya Savaşı’nın sonuçları bir felsefi sistem olarak varoluşçuluğun ortaya çıkışını zorunlu kılmıştır.

Modernizmin ahlak yaklaşımında aklın önemli bir yeri vardır. Özellikle Kant’ın “Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi” adlı eserinde ‘Bütün ahlak kavramlarının yeri ve kaynağı tamamen akılda bulunur.’³² şeklinde ifade ettiği gibi hem ahlak kavramlarının apriori olarak akılda bulunması açısından hem de ‘Ahlak yasaları genel bir kavram olan akıl sahibi varlık kavramından türetilmeli’ ifadesinde olduğu gibi ahlak yasalarının kaynağını da akılda bulması açısından akıl, modernist ahlak anlayışının önemli belirleyicilerindendir.

Modernizmin temel ahlak anlayışında tek sahici etik, hakikatin etiğidir. Hakikat değişmeyen bir gerçeklik olarak modern topluma yön verdiği, modern toplum, toplumsal düzeni sağlayacak değişmeyen, herkes tarafından kabul gören ahlak yasalarına sahip olduğu için modernizmin ahlak yaklaşımında belirli ve düzenli bir yapı vardır. Modernizm, dünyanın düzenli bir yapıya sahip olduğu temel savı üzerine kuruludur. Dolayısıyla toplumsal yapıda da ideal düzeni sağlayacak ahlaki ilkeleri geliştirme çabasıdadır. Toplumsal düzen, düzenin gerektirdiği etik ilkeler, bu ilkelerin dayandığı temeller, bu temellerin dayandığı insan doğasından

³² Immanuel Kant, **Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi**, çev: İonna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu, 2002, s. 27

kaynaklanan insana ilişkin görüş ve bunun sonucu olan evrensellik modern etik tarafından rasyonel olarak tasarlanmıştır.³³

Modern ahlak, evrenselci, akılcı, belli bir amaca yönelik ve belli yasalara dayalıdır. İnsancılık, özgürlük ve eşitlik gibi değerler üzerine kurulmaktadır. İnsana ve insan aklına sonsuz güven vardır.³⁴ Modernizmde bu temel ahlak ölçütlerine dayanan üç temel ahlak yaklaşımı erekselcilik, ödevcilik ve yararcılık olarak ortaya çıkar. Bu üç yaklaşım modernizmin ahlak anlayışını belirler. Erekselcilikte ahlaki davranışta kendisine yönelinen bir amaç ve amacın içinde barındırdığı bir iyi ögesi vardır. İnsan davranışlarını bu iyi amacına göre gerçekleştirir. Dolayısıyla burada insanın iradesi ve seçimi davranışına yön verir. Ödevcilik ahlaki ise yine modernist filozoflardan Immanuel Kant'ın(1724-1804) görüşleriyle şekillenmiştir. Kant'a göre ahlak kanunu saf pratik akılda temellenmelidir. Bu hüküm ahlak prensiplerinin nihai kaynağını sadece akılda bulmayı ifade eder.³⁵ Buna göre akıllı bir varlık olan insan yerine getirmek durumunda olduğu ödevlerinin bilinciyle hareket eder. İnsanda önemli olan, akıllı bir varlık olarak ödev bilincine sahip olmasıdır. Ödevcilikte ahlaki davranış belirleyen, davranışın bir ilkeye, bir ödev dayandığı olmasıdır. Modernist filozoflardan Jeremy Bentham ve John Stuart Mill'in geliştirdiği ahlak öğretisi olan yararcılık da ise ahlaki eylem bir yarar ilkesine dayanır. Bu ilke insanın en yüksek dereceden mutluluğa ulaşmasını ve toplumda da refah seviyesini arttırması ilkesine dayanır. Burada insana yarar sağlayarak yapılan her türlü davranış ahlaki açıdan doğru ve iyi olarak değerlendirilir.

Bu üç temel ahlaki öğretiye göre Modern filozoflar, insanların iyi eylemlerde bulunmalarını sağlamak amacıyla belirli evrensel ilkeler geliştirmekteydiler. Bunun temelinde ise ahlaklılığın bir neden ve amaca

³³ Zygmunt Bauman, **Parçalanmış Hayat**, çev: İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s.41

³⁴ Şaylan, **a.g.e.**, s.44

³⁵ Recep Kılıç, **Ahlakın Dini Temeli**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s.34

dayandığı anlayışı yatmaktadır. Modernizmin bu üç temel ahlaki öğretisinde görüldüğü gibi ahlaki eylem belli bir amaca göre yapılır ve bu amaç insanın iyilik, sorumluluk, mutluluk gibi ilkelere yönelmesiyle gerçekleşir. Bu ilkeler daha önce de belirtildiği gibi evrenseldir ve birer ahlak yasası olarak kabul görür. Ayrıca modernizm aklın egemenliğinde olduğu için ahlak alanında da Kant ile birlikte gelişen akılcı ahlak anlayışı önemli bir yere sahiptir.

Foucault'nun ahlak görüşlerine baktığımızda Modernizmin çerçevesi içinde incelenebileceği görülür. Foucault için Modern çağ, insanın bilginin hem konusu hem de bilginin kurucusu olarak ortaya çıktığı bir çağdır. Modern çağda ise insan dünyanın nesnelerinin arasında kendi aklını kendi geleceği ile ilgili olarak kullanma ve karar verme cesaretini göstermek suretiyle aydınlığa çıkmış ve öznelliğine kavuşmuş bir varlık sıfatıyla kendini göstermiştir.³⁶

Araştırmalarının genel teması öznedir; felsefesinde geliştirdiği soybilim, arkeoloji gibi yöntemleri açıkladıktan ve bu yöntemleri kullanarak tarihsel bir analiz yapmıştır. BU analiz sırasında ve sonrasında, tüm dikkatini insana yöneltmiştir. Arkeolojik çözümlemelerde bilgi ve epistemenin değerlendirilmesinden sonra Klasik dönem ve Modern dönemi karşılaştıran Foucault, bunu daha çok insan açısından yapar. Klasik dönemde inanın konumunu eleştirerek, kendine ait modern insan profilini çizer. Arkeolojik çözümlemesinin bir bölümü olarak insan yaşantılarının derinlemesine incelenmesi ve çözümlenmesi gereken konular haline geldiğini savunur. Foucault'ya göre kendimizin tarihsel bir ontolojisini yapmak, bilgi öznesi, iktidar ilişkilerinin öznesi ve kendi eylemlerimizin etik öznesi olarak nasıl kurulduğumuz sorularını sormayı gerektirir.³⁷

³⁶ Veli Urhan, "Michel Foucault: Klasik ve Modern Çağda İnsan", **EKEV Akademi Dergisi**, 2007, sayı: 32, s.14

³⁷ Foucault, **Özne ve İktidar**, çev. Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, 2005, s.14

Foucault' ya göre Modernizmle birlikte Batılı insan yavaş yavaş canlı bir dünyada canlı bir tür olmanın, bir bedene, varolma koşullarına, yaşama olasılıklarına, kişisel ve kamusal sağlığa, dönüştürülebilecek güçlere ve bu güçlerin en uygun biçimde dağıtılabileceği bir düzleme sahip olmanın ne anlama geldiğini öğrenir.³⁸ Modern felsefe geleneğinde öznellik dendiğinde genellikle anlaşılan şey insanın kendi kendisiyle kurduğu bilinç ilişkisidir ve kendi çerçevemize giren bütün davranış biçimlerinin kavramsallaştırılması ve bu kavramsallaştırma sonucunda o davranış biçimlerinin öznel deneyim dediğimiz şeye dönüştürülmesidir. Foucault açısından gerek özne gerekse öznel deneyim doğal şeyler değildirler. Bunlar bir takım söylentiler ve söylemsel olmayan pratiklerle kurulmuş olan bazı şeylerdir. Dolayısıyla da eylem ve bilgi olarak adlandırdığımız veya sınıflandırdığımız bu öznel deneyimleri, ancak söylemsel olan pratiklerin bir analizini yaparak anlamak mümkündür. Buna göre “Ben” in doğması için, ben ile ben olmayan arasında bir ayırımın yapılması gerekir. Benliğin sınırları, benliğin ötesindeki, benlik olmayan her şeyden onu ayıran çizgilerdir. “Ben” in, “ben olmayan” dan ayrılmasıyla “ben” kendisinin kopmuş, ayrılmış, yalıtılmış ve yalnız olduğunu fark eder. Yeni bir bütün, bireyleşmiş bir benlik oluşturmak üzere şiddetle ikiye bölünen bütünlük dünyası, bütün değildir artık. Bir özne olmak, kendini bir nesne olarak görebilmektir.³⁹

Foucault'ya göre insan modern bir bilgi alanında üreten, yaşayan, konuşan spesifik bir varlık olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla insan şu üç temel bilimle incelenir:

1. Biyoloji: İnsanı fonksiyonlarına göre inceler. İnsan psikolojik, toplumsal ve kültürel uyarımlar alan ve onlara yanıt veren bir varlık olarak incelenir.

³⁸ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, çev. Hülya U. Tanrıöver, İstanbul, Ayrıntı yayınları, 2003, s.105

³⁹ M Foucault, H. Gutmann, P. Hutton, **Kendini Bilmek**, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, Om Yayınevi, 1998, s.90

2. Ekonomi: İnsan ihtiyaçları ve arzuları olan, bunları tatmin etmek isteyen, başka insanlarla çatışan ve bunları düzenleyen bir kurallar bütünü olarak incelenir.

3. Filoloji: İnsan tüm davranışları bir anlam taşıyan, çevresine alışkanlık söylem gibi pek çok şey yayan, böylelikle bir işaretler zinciri oluşturan bir varlık olarak incelenir.

İnsan, varoluş koşullarına ve ona işlevlerini yerine getirme olanağı veren ortalama ayarlama ölçülerinin alabilirliğine sahip olan bir varlık olarak biyolojinin izdüşüm yüzeyinde ortaya çıkmıştır. İnsan iktisatın izdüşüm yüzeyinde, ihtiyaçları ve arzuları olan, bunları tatmin çarelerini arayan, çıkarları bulunan, kar hedefleyen, başka insanlarla zıtlaşan bir varlık olarak ortaya çıkmaktadır. Dilin izdüşüm yüzeyinde ise insanın tavırları bir şeyler söylemek istiyorlarmış gibi gözükmektedir; insanın en küçük jestleri en gayri iradi mekanizmalarına varana kadar, bir anlam taşımaktadır. Böylece İşlev ile ölçüt, çatışma ile kural, anlam ve sistem tarafından meydana getirilen üç çift insan bilgisinin tüm alanını kapsarlar.⁴⁰ İnsan bir bakıma çalışmaya, hayata ve dile tabi durumdadır: somut varoluşu, belirlenmelerini burada bulmaktadır; insana ancak kelimeleri(filoloji), organizması(biyoloji) ve imal ettiği nedenler(etik) boyunca ulaşılabilir.

İnsanın dil ile ilişkisi ontolojik bağlamda anlam ile gerçeklik biçimi ve varlık biçimi arasındaki ilişkide kendini gösterir. Anlam ve anlam verme modern çağda öznenin dille olan ilişkisindeki konumudur. Anlam öznenin iç ve dış dünyadaki olayları kendisi için anlaşılır kılma, beklenti ve eylemlerine bu anlamdan hareketle yön verme yetisidir.⁴¹

⁴⁰ Michel Foucault, **Kelimeler ve Şeyler**, çev.Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi, 2.Baskı, 2001, s. 497-498

⁴¹ Alex Demiroviç, **a.g.m.**, s.25

Foucault açısından, özne ya da öznel deneyim doğal Şeyler değildirler. Bunlar bir takım syleniler ve söylemsel olmayan pratiklerle kurulmuş olan Şeylerdir.Dolayısıyla normlar tarafından belirlenirle. Fakat Foucault'nun istediği insanın bu normlar arasından bir seçim yaparak kendisiyle ilişkisini geliŐtirmesidir.

3. POSTMODERN İNSAN

Postmodern insan anlayışı postmodernizmin belirsizlik, düzensizlik, parçalanmışlık, müphemlik, belirlenmişlik gibi temel özellikleri çerçevesinde ortaya çıkar. Postmodernistler insanı değerlendirirken benliğin toplumsal boyutta ya da hayatın içinde aldığı şekle göre bir tespitte bulunurlar. Buna göre benlik modernizmde olduğu gibi doğal bir fenomen olmaktan çok kurgusal bir yapıdadır. Benlik makro düzeyde toplumda yer alan egemen güç tarafından ve mikro düzeyde çevresel uyarılarla girdiği ilişkiler açısından yönetilmekte ya da belirlenmektedir.

Postmodernizmin çoğulculuk özelliği insanı ve dolayısıyla da ahlak anlayışını yönlendiren önemli bir etken olarak görülür. Postmodern özne tek değildir. Gerçekliğin çokluğuyla doğru orantılı olarak özne de çoğuldur. Ne kadar hakikat varsa o kadar özne vardır ve ne kadar hakikat usulü varsa o kadar öznellik tipi vardır.⁴²

Modernizmin ahlak anlayışında birey ahlaki eylemlerini mutluluk, iyilik gibi ulaşmayı hedeflediği bir değere göre gerçekleştiriyordu. Birey akıl ve iradesinin sonucu olarak Klasik gelenekten gelen ama Modern ahlakın da belirleyicisi olan en yüksek, evrensel ve mutlak değerlere ulaşacak şekilde kendini yönlendiriyordu. Postmodern ahlakta ise, modern insanın bu otonomisi giderek silikleşmekte hatta yok olmaktadır. Postmodern çağın getirdikleri otonomiye kaldırmakla beraber, geleneksel benin içini boşaltarak bireyin derinliğini kaybetmesine neden olur. Çünkü Postmodern ahlak anlayışında evrensellik, mutlaklılık gibi değerler artık söz konusu değildir. Çünkü insan gerçekliği karışık ve müphemdir. Dolayısıyla soyut etik ilkelerin tersine, ahlaki kararlarda müphemdir.⁴³

⁴² Alain Badiou, **Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme**, çev: Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s.41

⁴³ Zygmunt Baumann, **Postmodern Etik**, çev. Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998, s.46

Foucault'nun da insan ve ahlak üzerine yaptığı tüm tahlilleri “insan varoluşunun evrensel zorunlulukları olduğu” fikrine karşıdır.⁴⁴

Etik sorunlar soyut terimlerde değil yalnızca insanlar arasında söz konusudur. Postmodernistler kişiler arası saygıya dayanan bir etik öne sürerler. Ahlaki yaşam sürekli bir belirsizlik içinde yaşamaktır. Kuralların çoğulluğu ahlaki seçimlerin içkin ve onarılamaz bir şekilde müphem görünmesine neden olur. İçinde bulunduğumuz çağ, ahlaki müphemliğin güçlü bir şekilde hissedildiği çağdır.⁴⁵ Postmodern ahlak bu gerçekliğe dayanır. Bireyler ahlaki eylemlerde bulunurlar fakat belirsizlik ‘ahlaki temel’ i ortadan kaldırır.

Postmodernistlere göre eğer hiçbir mutlak yoksa, anlam ve gerçeklik göreceli ve toplumsal olarak kurulmuş ise bundan benliğini herhangi bir sabit ve değişmez bir kimliğe sahip olmadığı sonucu çıkar. Toplum, her biri hakikat ve iktidara ilişkin kendi bakış açısına sahip olan, her biri mutluluk duygusunu kendi amacı doğrultusunda kontrol eden bir dünya(sanal bir gerçeklik) yaratan bir çok bireyin oluşturduğu bir ağ haline gelir. Sonuçta ortaya hiçbirini aydınlanmanın evrensellik iddiasını taşımayan parçalanmış kaotik, bir ölçüde keyfi bir çok benlik alaşımı ortaya çıkar.⁴⁶ Ahlaki ilişkide düşünülebilecek tüm ‘ödevler’ ve kurallar sadece bireye yöneliktir. Sadece bireyi bağlar ve yalnızca bir “ben” olarak beni oluşturur.⁴⁷

Postmodernizmin modern düşünceye yönelttiği en temel eleştiri, akıl ve rasyonalite kavramlarının belirleyici rolüne ilişkindir.⁴⁸ Dolayısıyla postmodern ahlak anlayışında akıl belirleyici bir unsur değildir. Zaten postmodern ahlakta ahlaki yasalar ve bu yasaları belirleyen bir akıl yoktur. Bu noktada Foucault, Kant’tan Postmodern döneme kadar olan dönemi

⁴⁴ Foucault, Gutmann, Hutton, **a.g.e.**, s.4

⁴⁵ Baumann, **a.g.e.**, s.33

⁴⁶ S. Honer, T.Hunt, D.L. Okholm, **Felsefeye Çağrı**, çev. Hasan Ünder, Ankara, İmge Kitabevi,2. Baskı, 2003, s.394

⁴⁷ Baumann, **a.g.e.**, s.67

⁴⁸ Aydın Çubukçu, **“Kapitalizmin Değişen Derisi”**, (Erişim) www.evrenselbasim.com

bir hatalar tarihi olarak görür ve bunu özellikle pratik akıl açısından eleştirir.⁴⁹

Postmodern insan anlayışında bireyi belirleyen bir başka boyut da “öteki”dir. Derrida’ya göre ötekinin varlığını bulmaksızın etik olmaz.⁵⁰ Aslında Modernizmde de öteki anlayışı vardır; fakat özellikle ödev ahlakında, sadece bireyin etrafında var olan bireylere göre ahlaki bir eylemde bulunması noktasında karşımıza çıkar. Postmodern insan bir bilinç merkezi olarak kendi kendinin farkına varma süreciyle aynı süreç içinde öbür bilinç merkezlerinin farkına varır. Ötekinin benim olmayan bir istem ve amaca, düşüncelere arzulara sahip olduğunu kabul etmek gerekir.⁵¹ Postmodern ahlak anlayışına göre ötekiyle girilen ahlaki ilişki çok önemlidir. Çünkü postmodernizmin ahlak değerleri bu ilişki süresince ortaya çıkmaktadır. Ötekine karşı saygı ve hoşgörü, önemli Postmodern ahlaki değerler olarak karşımıza çıkarlar. Ben ve öteki yakın ilişki içinde bulunduğundan davranış planlanırken bu ortaklık tam olmalıdır.

Postmodernizmin kaygan zemininde ötekine ilişkin anlayış “belirlenmişlik” durumu altında değişim göstermektedir. Buna göre ötekinden aynıya geçiş söz konusudur. Düşünceler, yaşam tarzı, kültür ortamı ve bağlamı, doğuştan gelen farklılıkları bertaraf ediyor ve okul, medya, kitle kültürü ve enformasyon sistemleri insanları birbirine tıpatıp benzeyen klonlara dönüştürüyor.⁵²

Ben ve öteki arasındaki ilişki postmodern ahlak ta “öznelerarasılık” kavramıyla tanımlanır. Öznelerarasılık benliğin başka benliklerle ilişkisidir. Özneler arasılık özneliliğin zorunlu bir koşuludur. Öznelerarasılık yoluyla bağımsız bir öz bilinç olarak birey kendine dair yeterli bir farkındalığa

⁴⁹ Christopher Norris, **The Truth About Postmodernizm**, Blackwell, 1993, s.31

⁵⁰ Murphy, **a.g.e.**, s.94

⁵¹ Poole, **a.g.e.**, s.194

⁵² Boudrillard, **a.g.e.**, s.42

erişir. Bireysel kimlik, bireyin başkalarıyla girdiği bir ilişkiler şebekesi içinde varoluşu tarafından oluşturulmaktadır.⁵³

“Ben”, “öteki” arasındaki ilişki ve öznelerarasılık kavramının ontolojik koşulu, iletişim ve dolayısıyla dildir ya da postmodernistlerin deyimiyle dil oyunlarıdır. Postmodernistlere göre dil yalnızca bir araç değil insanların dünyayı anlamalarını sağlayan biricik çerçevedir. Postmodern bir dünyada hiçbir şey dili aşamaz.⁵⁴ Çünkü dünyayı ve ben’i dil aracılığıyla yapılandırıyoruz; kendinde bağıntısız olan şeyi dilde, dil ile bağıntılıyoruz ve bizim için varoluş kazanmasını sağlıyoruz. Dilsel bir dünyada, biçimini dilin belirlediği bir dünyada yaşıyoruz. Medya, enformasyon, bilgisayar, bunlar dünyamızı dilsel yapan teknolojiler olarak karşımıza çıkıyor.

⁵³ Poole, a.g.e, s.123

⁵⁴ Murphy, a.g.e, s.60

İKİNCİ BÖLÜM

POSTMODERN AHLAK

1. POSTMODERNİZM VE DEĞERLER

Değerler ahlakın ve ahlak felsefesinin temelini oluşturur. Değer, insan davranışına yön veren belirlenmiş yada zihinsel bir tutum olarak insanda oluşan kural veya ilişkiler bütünlüğüdür.⁵⁵ Davranışlara yön veren bu ilkeler farklı kuramlar tarafından farklı şekilde açıklanırlar.

Öznellik kuramına göre değerler duyguların ya da doğrudan buyrukların ifadesinden başka bir şey değildir. Değer yargıları hiçbir biçimde temellendirilemez. Kültürel görecelik kuramına göre değer yargıları belli bir kültürün “toplumsal otoritesine” müracaat ederek temellendirilir. Nesnellilik kuramına göre değerler insanlığın dışında bir gerçekliğe dayanır. Ahlak yasalarının herkes için evrensel olarak bağlayıcı ve ebediyen doğrudur.⁵⁶

Antik çağdan beri ahlak ile ilgili olan düşünceler değerler çerçevesinde ele alındı. Antik Yunan düşüncesinde değerler erdem kavramı çevresinde şekillenir. Erdem iyi olana ulaşmak için yapılan doğru ve ölçülü hareketlerle ortaya çıkan bir değerdir. Erdemlerin temelinde bulunan tek erdem iyiyi isteme gücüdür ve iyiliği doğruluğa uygun olarak elde etmektir.⁵⁷ Ahlaki değerler Sokrates, Platon, Aristoteles tarafından yoğun bir biçimde işlenmiş ve nihai birer amaç olarak ele alınmışlardır. İyi, doğru ve güzelin ahlaki değerlendirmelerde iç içe geçtiği görülür.

⁵⁵ Alpaslan Açıkgenç, “Küreselleşmenin ve Değerlerin Felsefi Temelleri”, **Felsefe Dünyası**, Sayı 41, 2005/1, s.45

⁵⁶ Honer, Hunt, Okholm, **a.g.e.**, s.318

⁵⁷ Platon, **Diyaloglar 1**, Menon, çev. Adnan Cemgil, İstanbul, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, 1998, s.160

Nietzsche de ‘Ahlakın Soykütüğü’ nde, Klasik Yunan düşüncesinde değerleri, iyi = soylu = güçlü = güzel = kutsal şeklinde karakterize eder.⁵⁸

Klasik çağda değerler dinin etkisiyle Tanrının belirlediği kurallar olarak soyut ve kutsal bir yapıda ortaya çıkar. 17. yüzyılda gelişmeye başlayan bilimsel devrimler, Descartes’in mekanik dünya görüşü ve sanayi devrimiyle birlikte değerler bir tarafa atılmıştır ve Aydınlanma hareketiyle de bütün geleneklere, bütün inançlara ve adetlere adeta savaş açılmış, yerleşik hayat tarzlarına aile yapısına ve manevi değerlere meydan okuyan bir tavır alınmıştır. 19. yüzyıl düşünürlerine göre değerler alanını pozitif bilimler ve bu bilimlerin ortaya koyduğu kanunlar yönetmektedir. Modernizmde faydacı değerler toplumsal sahneye egemen olur. Böylece her şey rasyonelleştirilir. Umut, şevk ve arzu incelenmeleri ve kontrol edilmeleri zor olduğu için irrasyonel diye gözden çıkarılır.⁵⁹

Postmodern ahlakta değer anlayışı, varoluşçu düşünürlerinin savunduğu değerlerin öznelliği anlayışına benzer niteliktedir. Nesneden çok, özne olan kişiyi “ben” i vurgularlar. Varoluşçulara göre birey özgür ve sorumlu bir aktördür ve neyi seçerse değer odur.⁶⁰ Postmodernizmde de öznelerarasılıkta ve olaylar bağlamında gelişen ahlaki eylemlerde değeri belirleyen, bireyin içinde bulunduğu koşullar neticesinde kendine göre edimde bulunduğu şeydir. Dolayısıyla değerler de postmodern dünya görüşünün gerçeklik anlayışında olduğu gibi çoğul ve öznenin tercihlerine ve seçimlerine ve içinde bulunulan durumun koşullarına göre ortaya çıkması açısından da görecelidir.

Değerlerin bir başka boyutu da “belirlenilmişlik” kavramına göre ortaya çıkar. Bu bağlamda, Postmodernistlere göre ahlaksal kavramlar

⁵⁸ Timothy O’leary, **Foucault: The Art of Ethics**, New York, Continuum, 2002, s.67

⁵⁹ Murphy, **a.g.e.**, s.196

⁶⁰ Honer, Hunt, Okholm, **a.g.e.**, s.306

gerçekte toplumdaki egemen grup tarafından üretildiği halde, Aydınlanma ahlakı onların nesnel olduğunu ve us tarafından keşfedildiğini varsayar.⁶¹ Postmodernizmde ahlaki kavramların ve değerlerin bu manada evrenselliğinden söz edilemez. Bu noktada her ahlaki eylemde varolan iyi, kötü, doğru, yanlış gibi değerlerin postmodernizmdeki durumu bir sorunsal olarak karşımıza çıkar. Postmodernistlere göre İyi ile kötünün müphemliğiyle yüzleşmek ahlaki olmanın anlamıdır.⁶² İyi ile kötü arasında hala seçimler düzenlenmektedir; fakat bu defa bu seçimler gün ışığında ve bir seçimin gerektirdiği bütün bilgilerle yapılır. Seçim tamamen ahlaki kişinin kendi araçlarına kalır.⁶³ Ahlaki eylemde yapılan seçimler sorumluluğu berberinde getirdiği için Postmodern ahlakta sorumluluk önemli bir kriterdir.

Foucault'ya göre ise ahlaksal değer, bir davranış kuralına uygunluğuna ya da bir arınma çalışmasına değil, hazların kullanılmasında, onların dağıtımında, dikkat edilen sınırlarda ve uyulan hiyerarşideki bazı biçimlere, daha doğrusu bazı genel biçimsel ilkelere bağlı olan bir yaşama biçimidir. Böyle bir yaşam, logos, akıl ve hakikatle kurulan yönetici nitelikli ilişki aracılığıyla varlıkbilimsel bir düzenin ayakta tutulması ya da yeniden üretilmesi sürecine dahil olur.⁶⁴ Foucault'nun ahlaki değerlerin koşullarını belirleyen bu görüşleri, ahlaki eylemin akıl ve hakikat bağlamında, bireyin kendilik kurumu ve hazların kullanımında ortaya çıkması açısından Postmodern etikçilerden çok modern etikçilerin görüşüne yakındır. Fakat Postmodernistlere göre ise durum farklıdır. Çünkü özne otonomisini kullanabilmektedir. Postmodernistlere göre öznenin değerler karşısındaki tavrı, diğerlerinin farklı görüşlerine saygılı

⁶¹ Honer, Hunt, Okholm, **a.g.e.**, s.320

⁶² Zygmunt Baumann, **Parçalanmış Hayat**, çev. İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 11

⁶³ Baumann, **a.g.e.**, s.16

⁶⁴ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 188

olmak ve “nesnel” ya da “mutlak” ahlaki hakikatler bizim elimizdeymiş gibi davranmayı reddetmek olmalıdır.⁶⁵

⁶⁵ Honer, Hunt, Okholm, **a.g.e**, s.320

2. POSTMODERNİZM VE ÖZGÜRLÜK

İnsan özgürlüğü en geniş anlamda, vicdan özgürlüğünü, bütün dünyevi veya zihni, bilimsel, ahlaki yada dinsel konularda mutlak düşünce ve duygu özgürlüğünü gerektiren bilincin iç alanıdır.⁶⁶ Modern düşüncenin özgürlük anlayışı bu temel üzerinde şekillenir. Fakat Postmodernizmde insan ve topluma yönelik her türlü düzenleme ve öneri, bireyin özgürlüğünü kısıtladığı gerekçesiyle reddedilir.⁶⁷ Özne, moderniteden daha fazla özgürlük sağlayan bir durum içindedir.

Postmodern Özne “olumsuz” bir özgürlük anlayışıyla çevrelenmiştir. Olumsuz özgürlük tesadüfi, olumsal ve huzursuz bir varoluşa sahip postmodern öznenin özelliğidir.⁶⁸ Postmodern özne paradoksal anlamda hem özgürdür hem belirlenmiştir. Dağınık bir güçler öbeği tarafından belirlendiği için özgürdür; fakat modernizmde olduğu gibi Postmodernizmde kendi kendini belirleme yönünde olumlu özgürlük yoktur. Çünkü Özgürlük, pek çok harika şey sunar ancak kişisel huzur için çok önemli olan bir şeyi sunmaz: kesinlik. Yaptığınız şeyin doğruluğundan ve yapmaya karar verdiğiniz şeyin yanlış olmadığından emin olmak. Böyle bir kesinlik aramak, insanları daha derin bir bağımlılığa sürükleyecektir.⁶⁹

Postmodernlik, modern özgürlük rüyasının ve bu rüyayı gerçekleştirme çabasının nihai taçlandırılmasıdır. Evrensel ilkeler ve mutlak hakikatlerin dağıtılması yada demode edilmesiyle birlikte kişinin hangi kişisel ilkeleri ve özel hakikati benimsediği ve izlediği önemini kaybetmiştir.⁷⁰

⁶⁶ John Stuart Mill, **Özgürlük Üstüne**, çev. Alime Ertan, İstanbul, Belge Yayınları, 2. Baskı, 2000, s.24

⁶⁷ Şaylan, **a.g.e.**, s.31

⁶⁸ Eagleton, **a.g.e.**, s.58

⁶⁹ Zygmunt Baumann, “**Yeni Düşünce Hareketleri Modernite Postmodernite ve Etik**”, Doğu-Batı Dergisi 19.sayı, Mayıs-Temmuz 2002

⁷⁰ Baumann, **a.g.e.**, s.15

Postmodernistlere göre özne iki ahlaki unsur arasında sıkışmıştır: irade ve özgürlük. Her şey özneyi kışkırtmakta; iradenin gerçekleşmesini, özgürlüğün sınırsız kullanımını istemeye teşvik etmektedir.⁷¹ Fakat özneye sunulan bu ortam bir yandan da egemen söylem tarafından bertaraf edilmektedir.

Günümüzde özgürlük, yerini alabileceği bütün söylemlerin arkasındadır: Varoluş yerine varoluş hakkı, arzu yerine arzu duyma hakkı ve nihayet özgürlüğün yerine, olduğu gibi olma ve olmak istediği şeyi isteme hakkını koyan biçimiyle özgürlük bütün söylem biçimlerinin yerini tutabilir.⁷²

Foucault'ya göre ise özgürlük, sadece verilen güçlerin ilişkisi bağlamında ortaya çıkan tarihsel koşullu bir olasılıktır. Foucault bu güç ilişkisine ne ontolojik ne de ahlaki olarak karşı değildir. Aksine güç ilişkileri olmadan sosyal ilişkiler olamaz; dolayısıyla aynı ilişkiler olmadan özgürlük de olamaz. Özgürlük bir töz değildir. Güç kadar ilişkisel ve öznellik kadar tarihsel esnekliğe sahiptir. Özgürlük yalnızca bireyin somut reddetme kapasitesinde varolur. Hayır demek, belli bir şekilde yönetilmek ya da bireyin kendini belli bir şekilde yönetmesidir. Reddetme kapasitesi, hem etikte hem de politikada yaratıcı bir çalışmayı mümkün kılan iktidarın belli bir kısmını oluşturur.⁷³ Foucault'nun eleştirel perspektifinden özgürlük zorunlu bir otonomiden çok 'itaat etme isteksizliği'nden kaynaklanır. Bu isteksizlik spesifik ve tahmin edilemezdir. Dolayısıyla hayatın yeni bir formu olarak kurulamaz. Özgürlük bu şekilde anlaşıldığı zaman, olasılığın bir koşulu ve ahlaki eylemin bir görevi olarak ortaya çıkar.

Foucault'ya göre Özgürlük pratiği, bir sanat, bir varoluş estetiği biçimini almalıdır. Özgürlüğün pratiği yani etik, bir davranış biçimi,

⁷¹ Boudrillard, **a.g.e.**, s.58

⁷² Boudrillard, **a.g.e.**, s.60

⁷³ O'leary, **a.g.e.**, s 159

kendimizi yönetme, kendi davranış alanlarımızı yapılandırma, yaşamımıza ne tür bir biçim ya da yapı vereceğimize karar verme sanatıdır. Bu, özgürlüğü kullanarak kendimizi, kendi davranışlarımızın öznesi olarak yeniden kurmak ahlaki bir özneleşmedir.⁷⁴ Foucault'nun Özgürlük anlayışı bireyin kurulumu açısından postmodern söylemden büyük ölçüde farklıdır. Çünkü Postmodern söylemde birey seçimlerini yaparken, ahlaki edimde bulunurken özgürdür ama bu durum bir bilinç içeriği şeklinde değil, verilenler üzerinden işler. Bağımlılığı ve belirlenmişliği buradan gelir. Bundan dolayı Foucault, son yılların özgürlük hareketlerinin, üzerinde yeni bir ahlakın geliştirilebileceği bir ilke bulamamanın sıkıntısını çektiğini ifade eder.

⁷⁴ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, çev. Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, 2005, s. 23

3. POSTMODERNİZM VE SORUMLULUK

“Sorumluluk”, öznenin gerçekleştirebilecekleri konusunda bir şeye karşı -toplum ya da değerlere- bağlı olmasını işaret eden bir kavramdır. Eylemin “sorumluluk” bağlamında değerlendirilmesinin nedeni, bu bağlıdır. Kavramları da bir ahlak kategorisine dönüştüren de bu bağa ilişkin “öteki”nin değerlendirmeleridir. Sorumluluk, bireyin kendi seçimlerinin sonuçlarından sorumlu olan özgür bir bilincin tutumunu içermektedir.⁷⁵

Aristoteles de eylemin bilgi niteliğinin, eylemin sorumluluğunu üstlenmeyi getireceğini bildirmişti. Buna göre hukukun ya da toplumsal ahlakın gereği olan düşünüş ve yaşayış kalıplarının belirlediği eylemler birer yükümlülük iken -ki bu açıdan da bir zorunluluk içerir- konunun ve ilgili eylemin bir bilinç tutumu içinde özgürce seçilmesi ve seçimine bağlanma kişiyi sorumluluk kavramının içine atar.

Sorumluluk kavramında kişinin kendi eylemlerinin öznesi olabilme olanağı gizlidir. Ayrıca öznenin “seçim”i, özgür irade ve bilinçlilik halinde gerçekleştiği için konuya bağlanmanın gücü, ‘ahlakın gücü’ olarak adlandırılardan daha fazla bir şeydir. Yani özgür iradenin bilinçliliği ile yapılan seçime bağlanma daha köklüdür. Eylemin öznesi olabilme olanağı, kişinin özgürlüğü ile ilintilidir. Bu açıdan felsefede sorumlulukla ilgili bir çözümleme, özgürlük kavramı ile ele alınır. Bu nedenle sorumluluk ve özgürlük ilişkisinde sorunsal özgürsen sorumlusun; özgür değilsen, sorumlu değilsin şeklinde karşımıza çıkar. Özgürleşmiş insan kendi varoluşunun nesnel koşullarından tartışmasız sorumlu sayılıyor.⁷⁶

Sorumluluk, Postmodern ahlakın temelinde yer alır ve öznelarasılıkta ortaya çıkar. Sorumluluk almak, ötekini artık bir türün

⁷⁵ Engin Delice, “ Sorumluluk: eylemin ilkesi ya da bilincin ahlaki bunalımı” *Felsefelogos*, Sayı 24, 2004/3, s.95

⁷⁶ Boudrillard, *a.g.e.*, s.58

yada sınıfın bir temsilcisi olarak değil de, eşsiz bir varlık olarak almak ve bunu yapmakla kişinin kendi kendisini de eşsizlik payesine yükseltmesi demektir.⁷⁷ Her insan benden ve diğer insanlardan tamamen farklı bir “öteki”dir. Bauman’a göre etik ilişki ötekine karşı duyulan amaçsız, karşılıksız ve sözleşmeye dayalı olmayan bir sorumluluk ilişkisidir. Buna göre öteki benliğin sorumluluğuna dönüşür. Postmodern özne eylemlerinde, ilişkide bulunduğu öteki ve bizzat kendisinden sorumlu tutulmuştur. Eylemlerine temel oluşturan bağlamsal bütünlükten tümüyle sorumsuzdur. Çünkü her bir olay ve durum kendi bağlamı ve koşulu içinde ortaya çıkacaktır ve bunu oluşturan bireyin kendisi değildir.

⁷⁷ Zygmunt Baumann, **Parçalanmış Hayat**, çev. İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s.85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MICHEL FOUCAULT VE AHLAK

1. MICHEL FOUCAULT VE AHLAK

Foucault'nun felsefi görüşleri kuşkusuz çok kapsamlı ve çok yönlüdür. Bilginin epistemolojik kökenleri, bireyin var oluşu, siyaset, iktidar ilişkileri, ahlak gibi alan ve konularda düşünceler geliştirmiştir. Ortaya koyduğu düşünceler ve yaptığı değerlendirmeler döneminin felsefecileri ve eleştirmenleri tarafından radikal bulunmuştur. Çünkü Foucault daha önce bir çok filozof tarafından ele alınan bu konuları farklı bir paradigma ve farklı bir düşünsel sistemle ele almaktadır. Radikal bulunan düşüncelerinde, kendine özgü felsefi dili ve yöntemi önemli bir rol oynamaktadır; fakat önemli olmalarının yanı sıra bu özellikler, Foucault'nun anlaşılması zor, karmaşık ve anti sistematik bir filozof olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Foucault'yu anlamak üzere girilen her okuma ya da çalışma edimi şu gerçeği göz önünde bulundurmalıdır: Foucault anlaşılması zor bir filozoftur ama aslında anti sistematik değildir. Düşüncesinin belli bir yöntemi, sistemi, gelişim aşaması ve dayandığı yegâne bir temel vardır. Buna göre yöntemi arkeolojik çözümleme ve soy bilim (genealoji), düşünce sistemi, tarihselci felsefi yorum, gelişim aşaması hapisane-suçluluk, tımarhane- delilik ekseninde başlayıp tarihsel yorumla devam eden iktidar, bilgi, söylem gibi kavramlara yoğunlaştığı, toplumsal ve siyasi düzeydeki yorumlarıyla gelişen ve son olarak da bireyin ya da öznenin var oluşuyla birlikte toplumdaki iktidar karşısında konumunu sorguladığı ve dolayısıyla ahlak görüşlerini oluşturan düşüncelerdir. Tüm bu düşüncelerinin dayandığı yegâne temel ise “insan”dır.

Foucault'nun felsefi düşüncelerini oluştururken kullandığı yöntem “**Arkeolojik Çözümleme**” dir. Foucault arkeoloji kelimesini Kant'ın bu konudaki çalışmalarından etkilenecek kullanmıştır. Kant bu kelimeyi belli bir düşünce biçimini kaçınılmaz kılan şeylerin araştırılmasına işaret etmek için

kullanıyordu.⁷⁸ Foucault, Kant'ın kullandığı bu araştırma yöntemini sadece bir düşünceyi araştırmak üzere kullanmadı. Antik dönemden başlayarak düşüncenin geçirdiği tüm evreleri incelemek, dönemlere ait düşünsel ilişkileri çözümlemek, bir dönem ile bir sonraki dönem arasındaki düşünsel bağları keşfetmek için çok daha genelleyici ve çok daha aşkın bir düzlemde kullandı. Böylece Foucault, tüm düşünce dünyasını tarihsel bir arşivleme çalışmasıyla incelemiştir. Bu çalışmanın sonucu olarak Foucault'nun düşüncenin kesintisiz olan evrimini savunan idealizmi, hümanizmi ve çağlar arası doğrusal tarihsel nedenselliği reddettiğini görüyoruz.⁷⁹ Foucault' ya göre çağlar ya da dönemler arası geçişlerde kökten bir kopuş yoktur ve bir tarihsel dönemden başka bir tarihsel döneme geçişte şeylerin aynı tarzda algılanması ve ifade edilmesi doğru değildir. Çünkü her bir dönem kendi oluşum yapısı ve dinamikleri içinde aynı olan temel unsurları aslında yeniden yaratmaktadır.

Kullandığı diğer yöntem olan “**Genealoji**” (Soy Bilim) ile Foucault yine bir tarih çalışması yapar. Nietzsche'nin tarihsel çözümleme ile ilgili görüşlerinden etkilenecek kullandığı Genealojik yol ile keşfedilecek bir özün veya orijinal bir birliğin bulunmadığını ortaya koymaya çalışır.⁸⁰ Böylece tarihsel düşünce alanı üzerinde arkeolojik çözümleme ile düşüncelerin ve bazı kurumları üzerinde genealoji ile yaptığı çalışmalarla yöntemini ve düşüncesinin temellerini oluşturmuş olur.

Foucault'nun düşüncesinde tarihsel yorumla açıkladığımız sistemli anlatımı, değerlendirmelerini yaptığı üç tarihsel dönem ile şekillenir: 16.yy Rönesans, 17. ve 18. yy Klasik Dönem, 18. yy sonu ve 19.yy Modern Dönem. Düşünce sisteminin ilk evresinde bu dönemleri incelerken ikinci aşamada, kullandığı kavramlar çerçevesinde yaptığı değerlendirmeler yer alır. Özellikle “kapatılma” kavramıyla şekillenen bu ikinci evrede Foucault

⁷⁸ James W. Bernauer, **Foucault'nun Özgürlük Serüveni**, çev. İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005, s.35

⁷⁹ Veli Urhan, **Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme**, Paradigma Yayınları, 2000, s.48

⁸⁰ Urhan, a.g.e, s.11

1960'lı yıllarda felsefi kapatılma, 1970'li yıllarda bilgi ve iktidar ilişkilerine ilişkin incelemelerinin odağındaki siyasal kapatılma konularını ele almıştır. 1980'li yıllarda ise etik üzerine düşünceler geliştirmiştir.⁸¹

Foucault düşüncesinin bu evreler içinde gösterdiği gelişim aşaması birçok alt bileşenden, birbirine bağlı ve birbirleriyle etkileşim ve ilişki içinde bulunan düşünce yapılarından oluşur. Psikoloji çalışmalarından yola çıkarak hapisane-suçluluk, tımarhane-delilik ekseninde yaptığı çalışmalarından ortaya çıkardığı kapatılma, arkeolojik çözümlemeyle birlikte ortaya çıkan söylem, toplumsal yapı ve siyaset ile ilgili çalışmalarında ortaya çıkan iktidar kavramlarının her biri Foucault'nun düşüncesinin bileşenleri ve felsefesinin temel kavramlarıdır. Bu kavramların her biri bir diğeriyle Foucault'nun kurduğu düşünsel bağa göre mutlaka ilişki içindedir. Sadece Foucault'nun bu kavramlar arasında kurduğu düşünsel bağdan dolayı değil, onun hayatın pratik boyutunda gördüğü ve değerlendirdiği bireysel ve toplumsal oluş ve kurulumların bu şekilde olmasından dolayı bir ilişki söz konusudur.

Foucault'nun tüm felsefi sisteminde yukarıda özetle bahsedilen konu ve kavramların dayandığı, üzerine kurulduğu ya da üzerinde değerlendirmeler yapıldığı temel öge "insan"dır. Foucault düşüncesini harekete geçiren asıl deneyim kapatılma ve bunun çekirdeği de insan figürüdür.⁸² Hapishane ve tımarhaneye kapatılan insandır, iktidar ilişkileri insanlar, toplum ve insan arasındadır ve Foucault'nun düşüncesinin son aşamasında oluşturduğu etik de zaten insan üzerinedir.

Foucault'nun ahlak ile ilgili görüşleri insana, insan hayatına ve onun içinde bulunduğu toplumla ilişkilerine yönelik her türlü ifadesinden ve yorumundan çıkarsanmıştır. Onun belirtilen konularla ilgili her türlü görüşü insanın ve hayatın teorik yorumuna odaklı bir anlamlandırma çalışmasıdır.

⁸¹ Bernauer, a.g.e, s.35

⁸² Bernauer, a.g.e, s. 34

Ahlaki alan ile ilgili yaptığı teorik yorumlar, Foucault'nun insanın kendisi ve kendisi dışında oluşup bireyi etkileyen pratik süreçlerin dışsal bir değerlendirmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Foucault arkeolojik çözümleme ve soy bilim yöntemleriyle düşünce tarihini incelerken bunu sadece dönemlerin özelliklerini belirleyen kriterleri bulmak ya da tarihin nasıl bir gelişim gösterdiğini görmek için yapmadı. Amacı çok daha içsel ve çok daha derindi. Foucault'nun tüm bu tarihi düşünsel yolculuk sırasında aradığı şey hakikatti. İnsana, hayata, çağlara ve tarihe yön veren, inanılan, bilinen, ulaşılmaya çalışılan nihai gerçeklikti. Dolayısıyla Foucault'nun etik projesinin çekirdeğini oluşturan şey bir “hakikat tarihi”dir; insanoğlunu uzun bir zaman boyunduruğu altında tutmuş olan özel bir hakikat rejiminin sorgulanmasıdır.⁸³

⁸³ Bernauer, a.g.e, s.31

2. CİNSELLİK

Cinselliğin Tarihi'nde Foucault, özne olarak nasıl oluştuğumuzu, kendimizi nasıl oluşturduğumuzu ve bizi şimdi olduğumuz şekliyle birey yapan tarihi güçleri anlama görevini üstlenmiştir.⁸⁴ Foucault “Cinsellik nasıl, neden ve hangi şekillerde ahlaki bir alan olarak oluştu?” sorularının cevabını arayarak ahlak görüşlerini oluşturur.

Foucault'ya göre Cinsel deneyim üç eksen etrafında oluşur: bilginin bir alanı, bir kuralcılık şekli ve bir öznellik formu olarak. Bu üç eksen deneyimin herhangi bir boyutunu oluştururken önem dereceleri her zaman aynı değildir; cinselliğin alanında en önemli olan eksen ise, üçüncüsü yani öznellik formudur. Tüm bu eksenler iktidar-bilme-haz düzeninin işlerliği ve varoluş nedenleri çerçevesinde belirlenmeye çalışılır.

Foucault “Cinselliğin Tarihi” adlı eserinde felsefesinin yöntemleri olan arkeoloji ve soybilimini kullanarak Antik Yunandan 20. yüzyıla kadar olan Cinsellik söylemlerini ve dolayısıyla da cinsellik üzerinden ahlaki yapının tarihsel sürecini inceler. Foucault tarihsel süreci incelerken metinlerden hareket eder. Zaten Kelimeler ve Şeyler adlı eserinde metinlerin açıklayıcı bir rolü olduğunu belirtir. Çünkü Antikite'nin bize aktardığı hazinenin içinde, dil şeylerin işareti olarak değere sahiptir.⁸⁵

Foucault, Cinsellik üzerine geliştirilen bilgi türünün oluşumunu baskı yada yasa kavramlarıyla değil de, iktidar kavramıyla çözümler. Cinselliğe yöneltilen dikkat, yasaklayıcı bir iktidarın değil, bilme istencini ön plana koyan ve cinselliği 'özne'nin kendini tanıma ve bu yolla kendini kurma sürecinin temel belirleyicilerinden biri olarak gören üretken bir iktidarın ürünüdür.

⁸⁴ O'leary, **a.g.e.**, s.31

⁸⁵ Michel Foucault, **Kelimeler ve Şeyler**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi, 2. Baskı, 2001, s.67

Foucault'nun İktidardan anladığı devletin halk üzerinde sahip olduğu güç olarak büyük iktidar ya da bir grup ya da öge tarafından bir başka grup üzerinde kullanılan iktidar değildir. Foucault'ya göre iktidar ilk önce uygulandıkları alana içkin olan ve kendi örgütlenmelerini kuran güç ilişkileridir. İktidarı anlamak, mücadeleler ve karşı karşıya gelmeler yoluyla bu ilişkileri dönüştüren, güçlendiren, tersine çeviren hareketi anlamak; bu güç ilişkilerinin, bir zincir ya da sistem ya da tersine onları birbirinden tecrit eden farklılıklar ve karşıtlıklar oluşturacak biçimde birbirlerinde buldukları dayanakları anlamak; ve nihayet genel çizgisi ya da kurumsal saydamlaşması devlet aygıtlarında, yasanın formüle edilmesinde ve toplumsal hegemonyada gelişen stratejileri anlamaktır.⁸⁶

Foucault'ya göre iktidar her yerde hazır ve nazırdır, her an her noktada, daha doğrusu bir noktayla bir başka nokta arasındaki her bağıntıda ürüyor olmasından kaynaklanır. İktidarın işleyişinden kastettiği, bireyin gündelik davranışlarından bedenlerine varıncaya kadar üzerlerinde işleyen, giderek daha da incelen tüm mikroskobik iktidarlardır dizisidir.⁸⁷ Bir biyoiktidar, bedensel iktidar ağı vardır, hem kendimizi tanıdığımız hem de kendimizi kaybettiğimiz tarihsel ve kültürel fenomen olarak cinsellik bu ağdan yola çıkarak doğar.⁸⁸

Foucault'ya göre İktidar cinselliği biçimlendirir ve ortaya çıkarır. Bize kendi kendimiz üzerinde iktidar kazandıran şey, cinselliğimize dair bilgi değil, öz bilgi arayışımızı kışkırtan cinselliğimiz üzerinde iktidar kurma yönündeki irademizdir.⁸⁹

Foucault İktidar ve Cinsellik arasındaki bağıntıda temel bazı unsurlar belirlemiştir:

⁸⁶ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003, s.72

⁸⁷ Michel Foucault, **İktidarın Gözü**, çev. Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı yayınları, 2003, s.48

⁸⁸ Foucault, **a.g.e.**, s.110

⁸⁹ Foucault, Gutmann, Hutton, **a.g.e.**, s.117

Olumsuz Bağıntı: İktidarla cinsellik arasında yalnızca olumsuz kipte bir bağıntı kurulur: İtme, dışlama, ret, engelleme ya da gizleme ve maskeleye.

Kural Düzlemi: İktidar temel olarak cinselliğe yasasını dikte ettiren şeydir. Kurala uygun ve kural dışı, izin verilen ve yasaklanan biçiminde.

Yasak Döngüsü: Tüketmeyeceksin, haz duymayacaksın, konuşmayacaksın, ortaya çıkmayacaksın, neredeyse gölge ve giz dışında varolmayacaksın gibi cinselliğin üzerinde iktidar salt bir yasaklama yasası uygular.

Sansürün Mantiğı: Cinsellik üzerindeki iktidarın mantığı, bir varolmama, dışa vurulmama ve suskunluk buyruğu biçiminde dillendirilebilecek yasanın paradoksal mantığıdır.

Tertibatın Birliği: İktidar tek biçimli ve kütleli bir biçimde işler; yasanın, yasağın ve sansürün basit ve sonsuza değin yeniden üretilen çarklarına göre çalışır.⁹⁰

Bu unsurlar Ahlakın tarihi süreci boyunca, cinselliği ve kendisine bağlı olarak gelişen ahlaki eylemleri etkileyen önemli unsurlar olmuşlardır.

Antikçağın ahlaksal düşüncesinde, bedenın yaşamına, evlilik kurumuna, erkekler arası ilişkilere ve bilgeliğin varoluşuna ilişkin bir tema biçimlenmiştir. Antik çağ cinsel eyleme olumlu anlamlar yüklemiştir.

Hıristiyan cinsellik ahlakını, Antik Yunandan gelen düşünceler şekillendirmemiştir. Aksine Hıristiyanlık, cinselliği kötülükle, günahla, düşüşle, ölümle özdeşleştirmiştir.⁹¹

Foucault'ya göre Klasik çağdan beri cinselliğe ilişkin söylem sürekli yüceltilmiş ve gitgide daha fazla değer kazanmıştır; titiz bir biçimde

⁹⁰ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003, s.66

⁹¹ Foucault, **a.g.e.**, s.129

analitik olan bu söylemden arzunun kendine ilişkin yer değiştirme, artırma, yönlendirme ve değiştirme gibi çoğul etkiler beklenmiştir.⁹² Yasaklama, gizleme gibi bir söylem geliştirilerek cinsellikten sürekli söz edilir olmuştur.

Cinsellikten ne kadar söz edilirse edilsin, üzerine ne kadar konuşulursa konuşulsun hatta bir söylem çerçevesinde belirlensin, bu durum, Foucault'ya göre onun gizliliğe gömülü olduğunun bir kanıtıdır. Bu 'gizlilik' de aslında cinselliğe ilişkin söylemi yaratan koşulların bir ürünüdür. 'Gizlilik', söylemin tamamıyla üzerinde daha çok konuşulması için ortaya çıkan kışkırtıcı bir parçasıdır. Foucault'nun bu duruma ilişkin verdiği örnek, Hristiyanlık öğretilerindeki günah çıkarma ritüelidir. Günah çıkarma ritüelinde cinsellik, itiraf edilecek – gizliliğinden ve saklanması gereken bir durum olduğundan dolayı – bir konu olarak lanse edilmiştir. Foucault, cinsellikten bu denli söz edilmesi için ısrarla mekanizmalar oluşturulmasını ve bunların çok sıkı koşullar altında yapmasını cinselliğin gizliliğe gömülü olduğunu kanıtlayıp kanıtlamayacağını sorar ve gizliliği cinselliğe ilişkin söylemi oluşturan buyruğa dahil eder ve şu soruyu sorar: Cinsellik saklı mıdır? Hayır, tersine bir akkor halindedir cinsellik. Birkaç yüzyıldır harikulade bir bilme talebinin merkezini oluşturur.⁹³ Demek ki, cinsellik garip ve karmaşık bir şekilde, hem sözel yasaklamaya, hem gerçeği söylemeye, hem yaptığını gizlemeye ve hem de kişinin kim olduğunu deşifre etme zorunluluğuna bağlıdır.⁹⁴ Bu zorunluluk itiraf olarak ortaya çıkar. İtiraf, cinsellik üzerine doğru söylem üretiminin genel kalıbını oluşturmuştur ve halende bu niteliğini sürdürmektedir. Hristiyanlıktaki günah çıkarma ritüelinden sonra, Klasik çağdan modern topluma geçiş sürecinde itiraf, klinik dinleme yöntemi olarak tarih içinde bir sıçrama yapar.⁹⁵ Cinsel itiraf geleneksel mekanizmadan kurtarılarak bilimsel

⁹² Foucault, **a.g.e.**, s.25

⁹³ Foucault, **a.g.e.**, s.62

⁹⁴ Foucault, Gutmann, Hutton, **a.g.e.**, s.24

⁹⁵ Foucault, **a.g.e.**, s.57

biçimlere oturtulur. Bu dönüşüm tıbbi ve bilimsel yöntemler - tedavi için gerekli yöntemin belirlenmesi için sorgulama, hipnoz, etiyoloji - sayesinde olmuştur.

Cinsellik tarihini, bastırma mekanizmalarını merkez alarak inceleyecek olursak iki kopmanın yaşandığını varsaymak gerekir. İlki 17. yüzyılda büyük yasaklamaların ortaya çıkması, yalnızca yetişkinlerin ve karı kocaların cinselliğine değer verilmesi, edepliliğe yönelik zorlamalar, bedenin mutlak olarak unutturulması ve susturulmalar. İkincisi 20. yüzyılda bastırma mekanizmalarının gevşemeye başlaması. Evlilik öncesi ve evlilik dışı ilişkiler konusunda sıkı cinsel yasaklardan görece bir hoşgörüyeye geçilmesi.⁹⁶

18. yüzyılda cinsellikten söz edilmesini amaçlayan siyasal, ekonomik ve teknik bir kışkırtma gün ışığına çıkar. İktidar tekniklerinin büyük yeniliklerinden biri, ekonomik ve siyasal bir sorun olarak nüfusun ortaya çıkması olmuştur. 18.yüzyılın başlarından itibaren cinsellik aile kurumu etrafında şekillenir ve cinsellik üreme için bir işlev olarak kapalı kapılar ardında kalır. Ailenin rolü cinselliği yerleştirmek ve onun sürekli dayanağını oluşturmaktır. Cinsellik bir kamu sorununa dönüşür. İlk kez bir toplum geleceğinin yalnızca yurttaşlarının sayı ve erdemlerine, evlenme kurallarına ve ailelerin örgütlenmesine değil, aynı zamanda her birinin cinsel etkinliğinden istifade etme biçimine bağlı olduğunu olumlar. Geleneksel yöntemlerden –ahlaksal ve dinsel özendirme, mali önlemler – öte, çiftlerin cinsel davranışını planlanmış bir siyasal ve ekonomik tutuma dönüştürmeye çalışan sistematik kampanyalar belirir. Devletle kişi arasında cinsellik, bir bahis konusuna, hem de kamuyu ilgilendiren bir bahis konusuna dönüşmüş durumdadır; söylemler, bilgiler, çözümlemeler ve buyruklardan oluşan koca bir düzen cinselliği kuşatmıştır.⁹⁷ Bu kamu sorunu doktorlar ve din adamları tarafından yürütülen bir dizi faaliyetle

⁹⁶ Foucault, **a.g.e.**, s.87

⁹⁷ Foucault, **a.g.e.**, s.27

çözümlemeye çalışılır. Doktorlar, kurum müdürleri ve öğretmenler ailelere seslenir. Cinsel etkinlik çerçevesinde kurallar, fikirler, gözlemler, tıbbi öğütler, klinik vakalar ile ideal kurum planlarından oluşan bir literatür ortaya çıkar. Çocuğa da cinselliğe ilişkin, akla yatkın, sınırlı, kilise kurallarına uygun ve doğru bir söylem önerilir. Bu etkinliklerle cinsellik bastırılmamış aksine çoğalmıştır.

Foucault'ya göre modern çağın en önemli devrimi cinsellik üzerine söylemin genişlemesi olmuştur. Foucault, delilik ve suçluluk gibi, cinselliğin de, kamusal gözetime tabi olduğu için, onu yönlendirmeye çalışan bir tartışmayla sınırlandırılmış hale geldiğini ileri sürer. Fakat yine de bu sınırlamalar önceki yüzyıllardaki gibi yoğun değildir. 20. yüzyılın cinsel devriminin, cinsel davranışlara müsamaha göstermekten çok, cinsellik üzerine tartışmanın genişlemesiyle ilgisi olduğuna inanır. Modern çağda, cinselliğimizi anlamlandırmamızın, kim olduğumuza ilişkin gerçeği keşfetmenin bir yöntemi olarak düşünüldüğünü belirtir.⁹⁸ Foucault'ya göre sonuçta, modern bireyin bir "cinsellik" öznesi olarak kendi deneyimini nasıl gerçekleştirdiğini anlamak için, yüzyıllar boyunca Batılı insanın kendini bir arzu öznesi olarak görme biçimini ortaya çıkarmak kaçınılmazdır.⁹⁹

Modern toplumların özgüllüğü, cinselliği gölgede kalmaya zorlamaları değil, onu tek, biricik giz olarak öne çıkarma yoluyla kendilerini sürekli cinsellikten söz etmeye zorlamalarıdır. (Toplumun bütünü ilgilendiren ve toplumun büyük kısmının izlediği haberlerin sonunda sağlık yada moda gibi başlıklar altında bikinili kadınların gösterilmesi, Gazetelerin arka sayfalarında sağ köşede yer alan iç çamaşırılı erotik model fotoğrafları, billboardlar, reklam panoları ve üçüncü sayfalarda yer alan cinsellik kökenli cinayetler) Modern toplum sapkındır; gerçekten ve doğrudan doğruya sapkındır. Sapkınlıkların artması, Viktoryenlerin vesveseli zihinlerine takılan

⁹⁸ Foucault, Gutmann, Hutton, **a.g.e.**, s.117

⁹⁹ Foucault, **a.g.e.**, s.123

ahlaki bir tema değil bir iktidar türünün bedenler ve bu bedenlerin hazlarıyla iç içe geçmesinin gerçek bir ürünüdür; belki Batı yeni hazlar icat etmeyi becerememiştir, şüphesiz el değmemiş kötülükler de keşfetmemiştir ama iktidarlar ve hazların oyunu için yeni kurallar saptamıştır. Sapkınlıkların donuk yüzü bu çerçevede çizilmiştir.¹⁰⁰

Gerçekte söz konusu olan, toplumun beden ve cinsellik üzerinde uyguladığı iktidar türüdür. Bu iktidar, ne bir yasa biçimine sahiptir ne de yasağın yol açtığı sonuçları doğurur. Tersine bu tür iktidar, tuhaf cinselliklerin çoğaltılması yöntemine başvurur; cinselliğin sınırlarını belirlemez; çeşitli cinsellik biçimlerini, belirsiz sokulma çizgileri aracılığıyla izleyerek sürdürür. Cinsel devrim, biricik ve hakiki olanı, canlı varlıkların evrimine cinselliğin girmesini sağlayan devrimdir. ‘Cinsel özgürleşme’ tam anlamıyla çift değerlidir. Birinci evrede cinsel etkinlik ile üreme birbirinden ayrılır. (gebeliği önleme, haplar, vs) İkinci evrede, üreme ile cinsellik birbirinden ayrılır. Önceleri üreme cinsellikten kurtulmuştu, bugün üreme cinsellikten kurtulmuştur. (yapay dölleme) Kısa bir süre sonra insanların cinselliği tam özgürleşmeyle birlikte gereksiz bir işlev halini alacak. Cinsel özgürleşme bu sonuçları bakımından cinsel devrimin sonunu getirmiştir. Bu şekilde gereksiz hale gelen cinsellik, yok olmayacak; eğlence etkinliği olarak yeniden çevrime sokulacaktır.¹⁰¹(Sanal cinsellik, siber seks gibi)

Cinselliğin tarihinde Foucault, modern bireyleri cinsel kimliğin spesifik bir formu olarak oluşturan kurumsal ve tutarsız olan düzeni incelemiştir. Çalışmasında Klasik ve Helenistik dönemdeki cinsel haz ilişkilerini inceleyerek, bizim bugün kullanışlı olduğunu düşündüğümüz bir kendilik ilişkisi keşfeder. Bu model, onun yorumuna göre, bireyi özgürce kabul edilmiş ilkelere göre şekillenmiş açık bir olasılık olarak oluşturur.¹⁰²

¹⁰⁰ Foucault, **a.g.e.**, s.43

¹⁰¹ Boudrillard, **a.g.e.**, s. 35-36

¹⁰² O’leary, **a.g.e.**, s.171

3. HAZLARIN KULLANIMI

Foucault'nun "Hazların Kullanımı" ile incelediği ahlaki problem, cinsel davranış ile bunlara bağlı etkinlik ve hazların neden ahlaksal bir kaygı olduklarıdır. Hazların kullanımı, kendilik teknolojisiyle beraber estetik bir yaşam biçimini ifade eder. Foucault'nun ahlaki hayatı aynı zamanda estetik olarak nitelemesinin nedeni, kişinin kendini oluştururken ve yaşamını kurarken kendisiyle olan ilişkisinde yaratıcılığını kullanması ve bu sürecin ahlaki boyutun yanı sıra estetik bir kaygı da taşıyor olmasıdır. Hazların kullanımı açısından Cinselliğin Tarihi adlı eserinde Foucault, çoğunlukla Antik Yunandaki "haz" ve "itidal" kavramları üzerinde durur.

Yunan düşüncesinde cinsel davranış hükmedilmesi zor güçlerin yarışmacı alanıyla ilişkili haz edimleri biçiminde bir ahlaksal pratik alanı olarak yapılanmıştır; bunlar rasyonel ve ahlaksal olarak kabul edilir bir tutum biçimini almak için, bir ölçü ve zaman, nicelik ve uygunluk stratejisi, bir mükemmeliyet ve doruk noktası olarak, öznenin diğerleri üzerinde uyguladığı iktidara varıncaya kadar her alanda kendisinden "daha güçlü" olacağı nefesine yönelik kesin bir kontrole yönelir.¹⁰³ Akli başında bir düzen açısından yapılması gereken şey, hazzın peşinden koşulan bir erek olarak görülmesinden kaçınmak, yani hazzın çekiminden bağımsız olarak sanki haz yokmuş gibi davranmaktır. Hazların düzeninin bu noktasında yapılması gereken, kişinin cinsel etkinliğini tabi kılmak durumunda olduğu kuralları sürekli biçimde aklında bulundurmasıdır. Kişinin yapması gereken haz edimlerini tehlikesiz ve hasarsız olarak uygun biçimde yerine getirmek için bir araya getirilmesi gereken çok sayıda ve karmaşık koşulu kabul etmektir. Kişi cinsel edimlerin doğal durumuna bakarak doğaya en uygun ve doğru biçimde uyabilmesi için kendine bir hakikat söylemi oluşturmmalıdır.¹⁰⁴

¹⁰³ Foucault, **a.g.e.**, s. 303

¹⁰⁴ Foucault, **a.g.e.**, s. 418

Antik çağın hazlara ilişkin ahlaksal düşüncesi bir varoluş estetiğine yönelmiştir. Foucault Antik Yunanda cinsel tutumu “biçimlendirmek” için farklı yöntemler önerildiğini söyler. Bunlar kişinin bedeniyle olan ilişkisi anlamında Perhiz Bilgisi, erkeğin aile reisi olarak davranışını düzenleme sanatı anlamında İktisat Bilgisi ve yetişkin erkekle oğlan çocuğunun karşılıklı davranma sanatı anlamında Erotizm Bilgisidir.

Perhiz Bilgisinde tıbbi ve felsefi düşünce, cinsel edimi, şiddetinden ötürü kişinin kendisi üzerinde kurması gereken denetim ve hakimiyeti tehdit eden; yol açtığı bitkinlikten dolayı kişinin korumak ve ayakta tutmak zorunda olduğu gücü tüketen ve türün yaşamasını sağlarken bireyin ölümcüllüğünü belirleyen bir şey olarak betimler.¹⁰⁵ Cinsel haz ile ilgili eylemler bedenin dengesini sağlayan öğeleri etkilerler. Dolayısıyla cinsel etkinlik insanın sahip olduğu gücü kaybetmesine yol açmayacak şekilde düzenlenmelidir. Güç, hayatın en düzgün şekilde idame ettirilmesi sağlayan bir kaynak olarak, sarf edildiğinde hayatın özü de kaybedilmiş olacaktır. O yüzden cinsel edimin sonundaki güç kaybı ölümle bir tutulmuştur. Cinsel edim, tüm hazların en şiddetlisi ve fiziksel etkinliklerin çoğunun en yorucusu olduğundan aynı zamanda da yaşamla ölüm ilişkisine bağlı bulunduğundan, kendinde boşanan güçleri denetleme enerjisini serbestçe kullanabilme ve yaşamını geçici varoluşunun ötesinde devam edecek bir yapıya dönüştürebilme özellikleriyle tanımlanan öznenin etik oluşumu için ayrıcalıklı bir alan oluşturmaktadır. Hazların fiziksel düzeni ve bu düzenin dayattığı tasarruf, başlı başına kendilik sanatının parçasıdır.¹⁰⁶

İktisat Bilgisinde önemli olan evlilik bağı ve bu bağ içinde yer alan erdemlerdir. Foucault’ya göre “Evlilik Kurumu”, bireyin ahlaki bir özne olarak kurulumunda önemli bir rol oynar. Antik Yunandan Modern döneme kadar evliliğin tarihsel arkeoloji çalışmasıyla soy kütüğü çıkarıldığında, farklı dönemlerde farklı yapılarla şekillendiği görülür. Antik Yunan ve

¹⁰⁵ Foucault, a.g.e., s. 212

¹⁰⁶ Foucault, a.g.e., s. 258

Roma’da evlilik, “bir özel sözleşme, biri gerçek –kızın babası-, diğeri ise potansiyel –gelecekteki koca- iki aile reisi arasında yapılan bir işti; bu özel işin siyasal ve toplumsal örgütlenmeyle bağı yoktu.”¹⁰⁷ Evliliğin kamu alanı içinde yer alması Helenistik dönemle birlikte başlar; ailenin otoritesi kamusal olarak onaylanır. Böylece evlilik nüfusun önemli bir kesiminde yaygınlaşır.

Kadının eş olarak özgürlüğü, Antik Yunanda ve Helenistik dönemde kamusal açıdan ve kocaya göre çok daha sınırlandırılmış bir durum içindedir. Kadın, hukuksal ve toplumsal statülerine bağlanır; tüm cinsel etkinlikleri evlilik ilişkisi içinde yer almalı ve kocası tek partneri olmalıdır. Kadınlar kocanın iktidarı altındadırlar ve ona ileride birer varis ve yurttaş olacak çocuklar vermek zorundadırlar. Kadının erdemi bir boyun eğme tutumuyla ilişkilidir, erkeğin ölçülülüğü ise kendini sınırlayan bir egemenliği ön planda tutan bir etik anlayışından kaynaklanır.¹⁰⁸ Kadın ve erkeğin evlilik kurumu içindeki konumları ve birbiriyle olan ilişkileri ve bu ilişkilerin nasıl olması gerektiği Platon, Aristoteles gibi dönemin önemli filozoflarının eserlerinde de ele alınmıştır. Evlilik kurumunda kadın ve erkeğin birbirine karşı sorumlulukları üçüncü bir bileşene göre düzenlenir: Ailenin içinde yer aldığı “devlet” e göre. Örneğin Aristoteles “Kanunlar” adlı eserinde, kendi eşinden başka herhangi biriyle hiçbir ilişkide bulunulmaması doğrultusunda verilen tüm buyrukların, iradeye dayalı bir ahlak biçimini değil, zorlayıcı bir mevzuat biçimini aldığını belirtir. Bu ahlak ilkeleri hanenin ailenin ve evlilik yaşamının iç gereksinimlerine atıfta bulunmaksızın hep doğrudan devletin gereksinimlerine bağlanmıştır.¹⁰⁹

Hristiyan öğretilerinde ise, İktisat Bilgisi karıkocanın birbirine bağlanmasında, karşılıklı hazların taşıdığı önemin altını çizer. Bu yeni etiği belirleyen, yalnızca karı ile kocanın bir tek cinsel partner -resmi eş- sahibi

¹⁰⁷ Foucault, **a.g.e.**, s.364

¹⁰⁸ Foucault, **a.g.e.**, s. 255

¹⁰⁹ Foucault, **a.g.e.**, s. 242

olma durumuyla karşı karşıya kalmaları değildir. Aynı zamanda cinsel etkinliklerinin, kişisel evlilik ilişkilerinin temel, belirleyici ve özellikle hassasiyet arz eden bir ögesi olarak sorunsallaşmasıdır.¹¹⁰

Sonraki yüzyıllarda evlilik, giderek aralarındaki eşitsizlik belli bir noktaya kadar azalan iki taraf arasında özgürce akdedilen bir birlik olarak görülür. Kadının rolü olumlu bir biçimde güç kazanır. Evlilik iki eş tarafından istenen ve kabul edilen bir sözleşme halini alır.¹¹¹ Kadın ve erkeğin ahlaki birer özne olarak evlilik içindeki konumları ve kendilerine karşı yaklaşımları da değişim gösterir. Etik, özgür bir erkek açısından, özgürlüğün kullanılması, iktidarın biçimleri ve hakikate ulaşması arasındaki ilişki şeklinde sorunsallaşmıştı, ancak bu odak yavaş da olsa kadının çevresinde kümeleneyecektir. Cinsel hazlar konusundaki ahlaksal düşüncenin önemli anlarını belirleyecek olan, kadın ve kadınla ilişki olacaktır.¹¹²

Modern dönemde kurumsallığın yanı sıra, evlilik kurumunda eşler arasındaki ilişki eş üzerinde sergilenen üstünlük , karşılıklılık ve eşitlik gibi unsurlarla birlikte oluşur; dolayısıyla iktidarın evlilik kurumu içindeki rolü çok daha karmaşık bir hal alır. Burada bireyin evlilik kurumu içinde kendini ahlaki bir özne olarak oluştururken önemli olan nokta, kendisini kurallara tabi kılmanın ve varoluşunu hedefine erdirmenin olanağını sağlayacak olan şeyleri kendisi üzerinde yapacağı çalışmada bulmak için gösterdiği çabadır.¹¹³

Erotizm Bilgisi'nde karşımıza çıkan hemcins karşı duyulan ilgidir. Yunanlar, insanın hemcinsine duyduğu aşkla, karşı cinse duyduğu aşkı birbirini dışlayan iki tercih, birbirinden kökten biçimde farklı iki davranış türü olarak karşı karşıya getirmiyorlardı. Ahlakın gevşek olması, insanın ne kadınlara ne de oğlanlara karşı koyamamasıydı. Yunanlılara göre insanın

¹¹⁰ Foucault, **a.g.e.**, s. 255

¹¹¹ Foucault, **a.g.e.**, s. 367

¹¹² Foucault, **a.g.e.**, s. 306

¹¹³ Foucault, **a.g.e.**, s. 383

bir erkeği yada bir kadını arzulayabilmesini sağlayan aynı biçimde, doğanın insanın yüreğine cinsiyetleri ne olursa olsun güzel olanlar karşısında duyması için yerleştirdiği iştahı.¹¹⁴

Foucault Erotizm Bilgisini, Cinselliğin Tarihi'nde oğlanlarla aşk olarak inceler. Antik Yunanda oldukça gündemde olan bu konu İ.S. ikinci yüzyıla birlikte canlılığını kaybetmiştir. Fakat bu oğlanlara duyulan arzu yada aşkın değil de, bu aşk üzerine düşüncelerin, sorgulamaların ve bu aşka ilişkin yaklaşımların değişmesinin bir sonucudur. Hemcinsle duyulan aşk, evlilikle birlikte gelişen ve meşrulaşan zemin üzerinde önemini kaybetmeye başlar. Ahlaksal değer, oğlanlarla ilişki ve kadınla olan ilişki sorunu çerçevesinde, ikincinin meşruluğuyla yön değiştirmeye başlar. Fakat hemcinsle olan ilişkinin taraftarlarına göre bu insanın doğal eğiliminden başka bir şey değildir. bu argümana göre oğlanlara duyulan cinsel çekim, karşı cinse olan cinsel çekimi mahkum etmez; ancak bu doğallık , onun değerini hayvanlar aleminin her yanında rastlayabileceğimiz ve varlık nedeni birincil bir gereksinim olan bir tutma indirger.¹¹⁵ Yani oğlanlara duyulan aşk varlığın temel ihtiyaçlarından biri olarak doğal bir istemdir. Bu ilişki evlilik ilişkisinde karı ve kocanın arasında gelişen ilişki göz önünde bulundurulduğunda hemcinsle duyulan aşkın karşıtları tarafınca mükemmel olmayan bir aşk ve ilişkidir ve bu yüzden de gözden düşmektedir.

Foucault hazların pratiğinde kendini tutma koşuluyla ulaşılmaya çalışılan durumu, bir özgürlük olarak tanımlar. Arzuları ve hazları yönetmek bu denli önemliyse bunların kullanılması bu pahada bir ahlaksal amaca yönelikse, bunun nedeni kökende varolan bir masumiyetin korunması ya da yeniden ele geçirilmesi değildir. Amaç genel olarak bir saflığın korunması değil, özgür olmak ve özgür kalabilmektir.¹¹⁶ Hazlar karşısında özgür olmak, hazların hizmetinde olmamak, hazların kölesi olmamak demektir.

¹¹⁴ Foucault, **a.g.e.**, s. 258

¹¹⁵ Foucault, **a.g.e.**, s. 460

¹¹⁶ Foucault, **a.g.e.**, s. 179

Tam ve pozitif biçimiyle bu özgürlük, kişinin, başkaları üzerinde sahip olduğu iktidar çerçevesinde kendisi üzerinde sahip olduğu iktidardır. Kişi böylece kendini hazlarının kölesi olmaktan kurtarır.

Foucault cinsel itidal durumunu Aristoteles'ten bir örnek vererek açıklar. Kendi üzerindeki iktidar durumu bireyi özgürleştiren ahlaki bir temeldir. Hazlarına hakim olma ve onları Logos'a tabi kılma, bir ve aynı şeyi oluşturur: "İtidalli insan" der Aristoteles, "ancak doğru aklın öğütlediğini arzular". İtidal, Logos'un insan varlığında egemen konumda olması, arzuları kendine tabi olarak bilmesi ve davranışı düzenleyebilmesi anlamını içerir. Dolayısıyla kişi kendisini aynı zamanda bir bilgi öznesi olarak oluşturmadıkça, hazların kullanımı açısından ahlaksal bir özne olarak da oluşturamaz.¹¹⁷

Cinsel itidal, özgürlüğün kişinin kendisine hakimiyetinde biçimlenen bir icraatıdır ve söz konusu hakimiyet, öznenin kendini tutma biçiminde, kendisiyle ve başkalarıyla ilişki kurma şeklinde ortaya çıkar. Değer yargılarına konu olan şey işte bu tutumdur. Değerin niteliğine gelince, bu hem estetik hem de gerçeklik değeri taşıyan ahlaksal bir değerdir. Çünkü insan tutumunu, ancak gerçek gereksinimlerin karşılanmasını amaçlayarak, insanoğlunun gerçek hiyerarşisine uyarak ve gerçekte ne olduğunu asla unutmuyarak kendini saygın ve ileride hatırlanabilir kılar.

Hazların Kullanımında söz konusu olan, yalnızca yapılmış olanın - cinsel edim- ve nasıl yapıldığının söylenmesi değil, edime eşlik eden düşüncelerin, saplantıların ve edimin içinde yer alan imgelerin, arzuların, dalgalanmaların ve hazzın niteliğinin yapılanın içinde ve çevresinde nasıl konumlandırıldığıdır.

¹¹⁷ Foucault, a.g.e., s. 185

Öznenin ahlaki bir varlık olmasında etkili olan hazlar, dengeyi sağlamak için belli bir düzen içinde tutulması gereken itkilerdir. Buna bağlı olarak Foucault, hazların düzeni konusunda yine Antik Yunan metinlerden yola çıkar. Hazların düzeninde önemli olan ruhun beden ile ilişkisini akılcı bir biçimde düzenlemesidir. Bunun için de ruh, bedene kendine özgü doğası, gerilimleri, içinde bulunduğu durum ve koşullar tarafından belirlenen bir düzen saptamak durumundadır; bunu düzgün bir biçimde yapması, ancak kendisi üzerine başlı başına bir çalışma yaptıktan sonra mümkündür: Hataları ortadan kaldırmalı, hayalleri kısıtlamalı, bedeninin ölçülü yasasını tanımazlıktan gelmesine neden olan arzuları denetlemelidir. Burada ruhun edimi, bedeni, yine bedene ait olan bir yasanın gereğine göre yönetebilmek için ruhun kendisini düzeltmesidir.¹¹⁸ Ruh ve beden arasındaki bu ilişki Foucault'nun ahlak anlayışında “Kendilik Kaygısı” olarak öznenin kendini gerçekleştirmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

¹¹⁸ Foucault, **a.g.e.**, s. 410

4. KENDİLİK KAYGISI

Foucault'nun ahlaki özne anlayışının en önemli bölümü, kişinin kendisiyle kurduğu ilişki bağlamında ortaya çıkan “Kendilik Kaygısı”dır. Foucault kendilik kaygısından bahsederken bu ahlaki ilkeyi, kendilik teknolojisi, kendilik kurulumu, kendilik kültürü gibi kavramlarla da zenginleştirir. Temelde hepsi bireyin kendini özne olarak oluşturmaya ve öyle kabul etmesine yol açan kendi ile ilişkisinin biçim ve yöntemlerini belirtmektedir. Foucault “kendilik kültürü”nü, varoluş sanatının kişinin, “kendine özen göstermesi” ilkesinin egemenliğinde olmasıyla tanımlar; bu kültürün gerekliliğinin temelinde yer alan, gelişmesini yönlendiren ve pratiğini düzenleyen şey bu kendilik kaygısı ilkesidir.¹¹⁹ Kendilik kültürü, kendilik kaygısı temasının oldukça genel bir etki alanına sahip şeklidir.

Bunların yanı sıra kendilik kaygısı, Foucault tarafından bir “var oluş sanatı” olarak da tanımlanır. “Var oluş sanatı” ile Foucault'nun belirtmek istediği düşünülmüş ve iradi pratiklerdir. İnsanlar bunlar aracılığıyla yalnızca kendilerine davranış kuralları saptamakla kalmaz, aynı zamanda kendilerini değiştirmeye, tekil varlıklar içinde dönüştürmeye ve yaşamlarını, estetik değerler taşıyan bir sanat durumuna getirmeye çabalarlar.¹²⁰

Foucault, Klasik Yunan düşüncesinde “hazların kullanılışı” kavramından yola çıkarak bu kavramın gönderme yaptığı öznelleştirme kiplerini ortaya çıkarır. Bunlar “etik töz, öznelleştirme türleri, kendilik oluşturma biçimleri ve ahlaksal erekbilim” kipleridir. Bunlar aynı zamanda, bireyin kendini, kendi eylemlerinin ahlaki öznesi olarak nasıl kurması gerektiğini belirleyen kendilikle ilişkisinin öğeleridir.

Etik töz, kendiliğin ahlaki bir davranışla ilgili olan parçası ya da tutumunu, yani kişinin kendisinin şu yada bu bölümünü ahlaksal

¹¹⁹ Foucault, **a.g.e.**, s. 340

¹²⁰ Foucault, **a.g.e.**, s.127

davranışının temel maddesi olarak oluşturma biçimini belirleyecek olan etkindir.

Öznelleştirme türleri (kölelik biçimi), insanların kendilerine dayatılan ahlaki yükümlülükleri tanıma kipini, yani kişinin bu kurallara olan bağlantısını kurma ve kendini onu uygulama zorunluluğuna bağlı hissetme biçimini, kendilik oluşturma biçimleri normal hale gelebilmek için kendimizi araçlarla dönüştürmemizi ve ahlaksal erekbilim de ahlaki bir şekilde davrandığımızda olmak istediğimiz şeyi bize gösterir. Buna göre Foucault ahlakında öznelleştirme kipi, “varoluşa en güzel biçimi vermek iradesi” olarak ortaya çıkar.

Kendilik oluşturma biçimleri, “kendilik kültürü”, “kendilik teknolojisi” ya da “varoluş sanatı” olarak açıklanan unsurdur. Kişinin kendine özen göstermesi ilkesinin egemenliğinde olmasıyla tanımlanabilir. Bu kültürün gerekliliğinin temelinde yer alan, gelişmesinin yönlendiren ve pratiğini düzenleyen şey “kendilik kaygısı” ilkesidir. Kendilik kaygısının beraberinde getirdiği ve ahlaki edimde temel bir ilke ve kendilikle ilişkide bir pratik olarak ortaya çıkan şey de “kendini bilmek” tir. Bu Antik felsefedeki en önemli ahlak ilkesidir. Antik Yunanda insanın erdemli olmak ve arzuları denetleyebilmek için kendisini tanımasının gerekliliği Sokratesçi bir tema olarak varolmuştur.¹²¹

Kendilik teknolojisi bireyin kendiyle olan ilişkisi bakımından iki boyuttadır: ruhsal ve bedensel. Bedene uygulanması gereken bakım, sağlık için gerekli olan perhizler, beden hareketleri, gereksinimlerin olabildiğince ölçülü giderilmesi; ruhsal bakım ise düşünme, okuma, kitaplar yada duyulan konuşmalar üzerine alınması gereken ve sonradan okunan notlar, önceden beri bilinen ama daha iyi bellenebilmesi gereken doğruların anımsanması gibi

¹²¹ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003, s.186

edimler oldukça önemlidir.¹²² Zaten bu iki yönlü ilişki, Yunanca ve Latince metinlerde, “kendini bilmek” ile “kendine dikkat etmek” şeklindeki ilkelerin bütünleşmiş durumda yer almasıyla görülür.¹²³ Kendini eğitmek ve kendine bakmak dayanışma içinde sürdürülmesi gereken iki etkinliktir. Akılcıca bir yaşam, bir sağlık pratiği olmaksızın sürdürülemez; bu pratik, her an neyin nasıl yapılması gerektiğinin bilinmesini sağlayarak gündelik yaşamın sürekli iskeletini oluşturur.¹²⁴ Dolayısıyla tıp bilgisi sağlık pratiğinde önemli bir rol oynar. Antik Yunanda bireyin bir hekim kadar donanımlı bir tıp bilgisine sahip olması beklenmese de, kendine iyi bakacak ya da kendine dikkat edecek kadar günlük yaşamında uygulayacağı ve dikkat etmesi gereken hususlarda bilgi sahibi olması oldukça önemlidir.

Ahlaksal erek bilim (telos), ahlaki davranışta hedeflenen etkidir. Foucault ahlakında amaç, varoluş sanatının en önemli parçası olan hazların etkin yönetimidir. Ahlaki özne özgürlüğünü bu yönde kullanmalı ve hazlar karşısında ölçülü olmayı başarabilmelidir. Dolayısıyla özgürlük bu yönüyle, bireyin kendi kendisi üzerinde uyguladığı bir iktidar olarak belirir.

Foucault’ya göre ahlak olarak adlandırdığımız şeyde sadece insanların fiili davranış biçimleri, kodlar yada davranış kuralları yoktur, aynı zamanda sıralanan bu dört etken de vardır.¹²⁵

Foucault incelediği Antik Yunan metinlerinden yola çıkarak kendilik kaygısının ahlaki öznenin kurulumunda nasıl rol oynadığını belirler. Buna göre Epiktetos Sohbetlerde insanı, kendilik kaygısına adanmış bir varlık olarak tanımlar. İnsan hem özgür hem akıl sahibi bir varlık olduğundan doğada kendilik kaygısıyla yükümlü kılınmıştır. Akıl aracılığıyla kendi ruhunu mükemmelleştirmesini bilmek tüm insanlar için aynı derecede

¹²² Foucault, **a.g.e.**, s. 347

¹²³ Foucault, Gutmann, Hutton, **a.g.e.**, s.29

¹²⁴ Foucault, **a.g.e.**, s.386

¹²⁵ Michel Foucault, **Özne ve İktidar**, çev. Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı yayınları, 2. Baskı, 2005, s.207

zorunlu bir kuraldır.¹²⁶ Seneca da ise kendilik kaygısı, kendine özen gösterme olarak ortaya çıkar. İnsan ancak bu yolla kendisi için kendini serbest bırakmış olur. Ancak bu serbestlik kendi kendini oluşturma, kendini dönüştürme, kendine geri dönme gibi çoğul bir etkinlik biçimini alır.¹²⁷

Foucault için Antik Yunanda incelediği metinlerden en önemlisi Platon'un Alkibiades diyalogudur. Çünkü Foucault bu metinden yola çıkarak kendilik kaygısı ve kendilik kültürü çözümlemelerini yapar. Bu diyalogun Foucault için önemi, ahlaki kendilik kurulumu konusunda Klasik çağ ve Antik çağ arasında görülen önemli değişiklikleri belirlemesine izin vermesidir.¹²⁸ Diyalogda işlenen üç temel tema, kendine ve siyasal yaşama gösterilen dikkat arasındaki ilişki, benliğe yönelik özen ile kusurlu eğitim arasındaki ilişki, kişinin kendine dikkat etmesi ile kendini tanıması arasındaki ilişkidir.¹²⁹ Diyalogda kendine gösterilen özen konusunda işlenen tema, bedensel özenin yanı sıra ruha gösterilen özendir. Asıl olan ruha gösterilen özendir. Kişinin kendine özen göstermesinin temel etkinliği budur. Çünkü benliği oluşturan ruhtur.

Platon döneminden Helenistik çağa kadar benliğe yönelik özen ile benlik bilinci değişmiştir. Platonda benliğe yönelik düşünce ve özen temaları, diyalektik bir bağlantı içindedir. İmparatorluk döneminde ise bir yanda gerçeği dinleme zorunluluğu, öte yanda içteki gerçeği aramak için benliğe bakma ve dinleme temalarını görürüz. Bir çağdan ötekine ortaya çıkan bu fark, diyalektik yapının ortadan kalkmasının en açık işaretlerinden biridir.¹³⁰

İlk yüzyılların metinlerinde dikkati çeken şey, ölçülü bir perhiz yoluyla kaçınılması gereken, bedene ve ruha ilişkin rahatsızlıklardan duyulan

¹²⁶ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003, s.344

¹²⁷ Foucault, **a.g.e.**, s. 342

¹²⁸ O'leary, **a.g.e.**, s.48

¹²⁹ Foucault, Gutmann, Hutton, **a.g.e.**, s.47

¹³⁰ Foucault, Gutmann, Hutton, **a.g.e.**, s.50

kaygıdır; kişinin, hazzardan yoksun kalmaya dayanarak ya da bu hazların kullanımını evlilik ve üremeye sınırlandırarak, yalnızca statüsü açısından değil, kendi sağduyulu varlığı açısından da duyması gereken özsaygının önemidir. Kısacası, ahlaksal düşünce içinde cinsel ölçülülüğün yükseltilmesi, yasaklanan edimlerinin öznesi olarak kişinin kendisiyle kurduğu ilişkinin yoğunlaşması biçimine bürünür. MS 1. yüzyılda haz ahlakına ilişkin düşüncüler, işte bu kendilik kültürü, o kültürün temaları ve pratikleri çerçevesinde gelişir. Değişiklik daha çok bireyin ahlaksal bir özne olarak kurulma biçimine ilişkindir. Kendilik kültürünün gelişmesi, etkisini, arzunun yolunu kesebilecek şeylerin güçlendirilmesinde değil, ahlaksal özneliği oluşturan öğeleri ilgilendiren dönüşümlerde gösterir.¹³¹

Hristiyanlıkla birlikte ortaya çıkan ahlaki yaklaşım yeni bir benlik teknolojisi getirir. Manastır yaşamında itaat, benliğin terk edilmesi, öznenin kendi iradesinden vazgeçişidir. Sürekli olarak düşüncelerini sözelleştirmek ve sürekli ifade etmekle, kendi iradesinden ve benliğinden vazgeçtiğini gösterir. Benliğin ifşası uygulaması Hristiyanlığın başlangıcından 17. yüzyıla kadar sürmüştür.¹³² Bu dönemde Benlik kendini itaat aracılığıyla oluşturur.

18. yüzyıldan günümüze değin, beşeri diye adlandırılan bilimler tarafından, benlikten vazgeçmek için değil, olumlu anlamda yeni bir benlik oluşumunda kullanılmak üzere, sözelleştirme teknikleri farklı bir bağlamda yeniden yürürlüğe konulmuş durumdadır. Örneğin, 19. yüzyılda özel yaşamın çok büyük bir değer sahibi olduğu, titizlikle korunduğu ve düzenlendiği, tutumların kaynağının merkezini oluşturduğu ve değerlendirilmesinin ilkelerinden biri olduğu toplumlar ortaya çıkar. Fakat Foucault'ya göre bu toplumlarda da (batı burjuva toplumları) bireycilik zayıftır ve kişinin kendisiyle olan ilişkileri hiç de gelişkin değildir.¹³³

¹³¹ Foucault, **a.g.e.**, s. 361

¹³² Foucault, Gutmann, Hutton, **a.g.e.**, s.75

¹³³ Foucault, **a.g.e.**, s.339

Foucault, bireyin, ahlaksal tutumunun öznesi olarak oluşmasını sağlayan bir “kendilik” le ilişki biçiminin geliştirilmesi üzerine yaptığı incelemelerle bir etik tarihi ve buna bağlı olarak bir ahlak oluşturur. Kişisel etik, kişinin kendisiyle, görevleriyle, etkinlikleri ve zorunluluklarıyla arasında bulunması gereken bir ilişki tarzı üzerinedir. Buna göre Foucault ahlaki eylemi şöyle anlatır:

“Bir eylemin “ahlaksal” olarak adlandırılabilmesi için bir kurala, bir yasaya ya da bir değere indirgenmesi şart değildir. Her ahlaksal eylemin, içinde olduğu gerçek ve gönderme yaptığı yasayla bir bağlantısı olduğu doğrudur; ama böyle bir eylem aynı zamanda kişinin kendisiyle de bir ilişkiyi içerir; ve bu ilişki, yalnızca “kendilik bilinci” değil, “kendiliğin”, “ahlaksal özne” olarak oluşturulmasıdır. Bu oluşturma sürecinde kişi, kendisinin o ahlaki pratiğin parçasını teşkil eden bölümünün etrafına bir sınır çizer, takip ettiği kurala göre konumunu tanımlar, kendisinin ahlaki anlamda mükemmelleşmesini sağlayacak belli bir varoluş kipi belirler. Bunları yapmak için nefsi üzerinde eyleme geçer, kendisini tanımaya girer, denetler, sınar, geliştirir ve dönüştürür. Ahlaksal bir tutumun birliğine gönderme yapmayan kısmi bir ahlaksal eylem kendiliğin ahlaksal özne olarak oluşumuna çağrıda bulunmayan ahlaksal tutum ve öznelleştirme kipleriyle bunlara destek olan bir çilecilik bilgisi ya da kendilik pratikleri olmaksızın bir özne oluşumu olamaz. Ahlaksal eylem tıpkı değerler, kurallar ve yasaklar sistemi gibi bir ahlaktan öbürüne değişen nefis üzerindeki bu etkinlik biçimlerinden ayrılmaz.”¹³⁴

Bu alıntıdan çıkarımla, Foucault’ ya göre ahlak, kendilerine önerilen kurallar ve değerler ilişkisi çerçevesinde kişilerin gerçek davranışı anlamına gelir. Foucault’ya göre davranışlarımızda kendimizi ahlaki özneler olarak nasıl oluşturduğumuza odaklanmamız gerekiyor. Kendilik teknolojisi Foucault’nun bireyin kendisiyle ilişkisi olarak kurduğu ahlaki görüşünün bir parçasıdır. Buna göre kendilik teknolojisi kendimizle ilişkimizde,

¹³⁴ Foucault, a.g.e., s.140

deneyimlerimizde ortaya çıkan düşünce ve davranışlarımızı yöneterek oluşturduğumuz öznelliktir.¹³⁵ Özne kendini tamamlanması gereken bir görev olarak ele alır. Kendilik deneyimi, insanın kendi kendisinden aldığı bir hazzın deneyimidir. Sonuç olarak kendi kendisine ulaşabilen insan, kendisinin haz nesnesi konumuna gelir.¹³⁶

Kişinin toplumsal bütünlük içinde ahlaki bir özne olarak kurulumunda da önemli olan bileşenler, eylemlerinde zorunlu yada tercihe dayalı olanların, koşulsuz ya da kimi koşullarda uygun olanların, doğal ya da sözleşmeye dayalı olanların, sürekli ya da geçici olanların, koşulsuz ya da kimi koşullarda uygun olanların belirlenmesi gerekir. Bu etkinliklerde bulunurken başvurulması gereken kurallar ve insanın başkaları arasındaki yerini alabilmesi, yasal otorite payını ortaya çıkarabilmesi ve genel olarak kumanda ve bağımlılık ilişkilerinin karmaşık ve hareketli oyunu dahilinde kendisinin konumlandırabilmesi için kendini nasıl yönetmesi gerektiği önemlidir.¹³⁷ Böylece öznenin kendisine ilişkin etkinliği, gerçek bir toplumsal pratik oluşturur.¹³⁸

¹³⁵ Jan Goldstein, **Foucault and Writing of History**, Blackwell Publishers, 1994, s.67

¹³⁶ Foucault, **a.g.e.**, s.360

¹³⁷ Foucault, **a.g.e.**, s.382

¹³⁸ Foucault, **a.g.e.**, s.347

SONUÇ

Değişen şartları, değerleri, yaşam tarzları ile içinde yaşadığımız çağ postmodern çağ olarak tanımlanmaktadır. Modernizmin sunduğu düşünceler, değişen dünya şartlarıyla değişime uğramış; yeni değerlendirmeler sonucunda yeni düşünce biçimleri ortaya çıkmıştır. Buna göre postmodernizm bilgi, varlık, ahlak, siyaset gibi alanlarda yeni şeyler sunmaktadır. Bu düşünce yapıları modernizm temellidir. Çünkü dönemler arası geçişlerde köklü bir kopuş yada bir sıçrama söz konusu değildir. Postmodernizm de köklerini modernizmden almakta fakat ondan farklı bir yapıyla karşımıza çıkmaktadır. Postmodernizm, meta anlatılar açısından modernizmin reddi olabilir ama aynı sorunlar üzerinde yükseldiği için de onun devamı olmaktan kurtulamaz.

Postmodernizm felsefi söylem olarak modernizmin farklı düşüncelerle beslenen devamıdır. Zamansal bir saptama olarak baktığımızda günümüz dünyası postmodern söylemle açıklanmaktadır; çünkü günümüz dünyasının siyasi, toplumsal ve ahlaki değerlendirmeleri yaşananlar doğrultusunda postmodern bir görünüme bürünmüştür. Buna göre artık postmodern dünya, kuralsızlık, çoğulculuk, parçalanma, değer kaybı, bireysellik, belirlenmişlik gibi kavramlarla tanımlanmakta ve açıklanmaktadır.

İki dönemin de kendine özgü sorunları vardır. Ahlak alanında modernizmin katı kuralcılığı ve postmodernizmin amaçtan yoksun belirsizliği eleştirilecek iki önemli noktadır. Modernizmde bireylerin aklın hâkim olduğu rasyonel olarak örgütlenmiş bir toplumda, belirsizlikten kurtulması tasarlanıyordu; Postmodernizmde ise bireysellik, belirsizlik, düzensizlik ve kuralsızlık toplumsal yapıda bir kaos ortamı doğurmaktadır. Dolayısıyla Postmodern dünya görüşü bu yapı üzerinde yükselmektedir.

Yüzyıllar boyunca gerek özne, gerek toplumsal yapı gerekse hakikat yaklaşımları açısından farklı değerlendirmeler yapıldı, farklı gerçeklik türleri

ortaya konu: Modernizm ve Postmodernizm gibi. “Postmodernizm Bağlamında Michel Foucault’nun Ahlak Anlayışı” konulu tezimizde bu dönemler ahlak anlayışları açısından incelenmiş ve Foucault’nun ahlak görüşleri belirlenmiştir. Foucault’ da kendi düşünsel sistemi içerisinde Antik Yunandan başlayarak çağlar boyunca ortaya konulan düşünceleri incelemiştir. Ahlak görüşleri, ahlaki sorunlar temelinde kendi dönemini ve önceki dönemleri incelemesi sonucu çıkartılan temel düşünceleriyle oluşturulmuştur. Çalışmaları insan ve insanın ilişkide bulunduğu her türlü yapı üzerinedir. Foucault’ya göre insanı ahlaki bir varlık olarak belirleyen içinde bulunduğu dönemin söylemi, iktidar ilişkileri kapsamındaki konumu ve kendisiyle geliştirdiği ilişkidir. Bu bağlamda özellikle ahlak görüşlerinin yer aldığı Cinselliğin Tarihi adlı eserinde ahlaki bir varlık olarak insanı cinsellik, haz ve kendilik kurulumu ekseninde ele alır. Cinsellik - iktidar ilişkileri, cinsellik - haz kullanımı Foucault ahlakının düzlemini oluşturur. Buna göre, bu unsurlar insanın kendiyile kurduğu ilişkide, kendi davranış biçimlerinde kurduğumuz bir bilinç ilişkisi ortaya çıkarır. Bu bilinç ilişkisi de öznelliği oluşturur. Foucault’ya göre ahlak, bir davranış biçimi, kendimizi yönetme kendi davranış alanlarımızı yapılandırma, yaşamımıza ne tür bir biçim ya da yapı vereceğimize karar verme sanatıdır.

Foucault’yu ahlak görüşleri açısından Modernizmin ya da Postmodernizmin sınırları içine yerleştirmek zordur. Sadece benzerlik ve farklılıklardan söz edilebilir. Zaten kendisi de böyle bir sınıflandırma içinde olmayı istemediğini belirtmiştir. Foucault’nun Modernizm ve Postmodernizm karşısındaki konumu için söylenebilecek en önemli özelliği kendine özgü bir düşünce sisteminin mimarı olduğudur.

Foucault’ya göre Modernizm ve Postmodernizm arasında bir kopuş yoktur. Bu bağlamda Foucault’ya göre insana ait düşüncelerin temeli aydınlanmada atılmıştır. Ortaçağ ve Klasik Çağ boyunca geri planda kalan insan, Modernizm ile birlikte ortaya çıkar. İnsan düşüncenin hem öznesi hem nesnesi olarak felsefe sahnesinde görünür. Dil, emek ve biyoloji bağlamında

varolur. İnsanın ahlaki kurulumunda da önemli olan bu üç boyuttur. Foucault bu üç boyutu Cinselliğin Tarihinde arkeoloji yönteminin ışığı altında tarihsel bir inceleme olarak ortaya koyar. Ahlak, Foucault'ya göre, insanın İlkçağdan günümüze kadar olan kendisiyle ya da içinde bulunduğu toplumla ilişkilerinin mahiyetinin belirlenmesiyle ortaya konulabilir. Dolayısıyla Foucault etik kavramını Antik Yunan'a gönderme yaparak kullanır.

Foucault'nun ahlaki bireyin kendini tanıyıp gerçekleştirmesinde, varolan normlar arasından kendisine en uygun olanları seçerek kendi ahlaki konumunu belirlemesinde çerçevesinde gerçekleşir. Bu bağlamda öne çıkan cinsellik, hazların kullanımı ve kendilik kaygısı ahlaki özneyi şekillendiren temel yapılardır. Tüm bu unsurların belirleyiciliği bireyin varoluşunu gerçekleştirdiği sanatsal bir çalışmayı oluşturur; çünkü birey cinsellikle arzularının sınırını, hazların kullanımıyla hazların ölçüsünü ve önemini ve kendilik kaygısıyla da bir birey olarak varoluşunun mükemmelliğine ulaşmasını sağlayacak unsurları tanır. Sonuç olarak Foucault ahlakında insan, kendini tanıyarak ahlaki bir özne olarak varolur.

KAYNAKÇA

AÇIKGENÇ, Alpaslan, “Küreselleşmenin ve Değerlerin Felsefi Temelleri”, **Felsefe Dünyası**, Sayı 41, 2005/1, s.45

AKARSU, Bedia, **Çağdaş Felsefe**, İstanbul, İnkılap Yayınları, 5. Baskı, 1994

AKTAN, Coşkun Can, **Moderniteden Postmoderniteye Değişim**, İstanbul, Çizgi Kitapevi, 2003

ANDERSON, Perry, **Postmodernitenin Kökenleri**, çev. Elçin Gen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002

BADIOU, Alain, **Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2004

BAYRAM, Ahmet Kemal, “**Modern Etik ve Siyaset**”, (Erişim) etikturkiye.com/etik/bayram.pdf

BAUMANN, Zygmunt, **Parçalanmış Hayat Postmodern Ahlak Denemeleri**, çev. İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001

BAUMANN, Zygmunt, **Postmodern Etik**, çev. Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998

BAUMANN, Zygmunt, “Modernite, Postmodernite ve Etik” (Erişim) www.turkforum.net

BERNAUER, James W., **Foucault’nun Özgürlük Serüveni, Bir Düşünce Etiğine Doğru**, çev. İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005

BLANCHOT Maurice, **Hayalimdeki Michel Foucault**, çev. Ayşe Meral, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2005

BOUDRILLARD, Jean, **İmkansız Takas**, çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005

BOUDRILLARD, Jean, **Foucault’yu Unutmak**, çev. Oğuz Adanır, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, 1998

BOZKURT, Nejat, **20.yy Düşünce Akımları**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003

CEVİZCİ, Ahmet, **Aydınlatma Felsefesi**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2002

CEVİZCİ Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999

ÇUBUKÇU, Aydın, “**Kapitalizmin Değişen Derisi**” (Erişim)
www.evrenselbasim.com

DEMİROVİÇ Alex, “Sorumluluk ve Eylem”, **Felsefelogos**, sayı 24, 2004/3, s.21

DELİCE, Engin, “**Sorumluluk: Eylemin İlkesi ya da Bilincin Ahlaki Bunalımı**”, Felsefe Logos, 2004/3, s.86

EAGLETON, Terry, **Postmodernizmin Yanılsamaları**, çev. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı yayınları, 1999

FALZON, Christopher, **Foucault ve Sosyal Diyalog, Parçalanmanın Ötesi**, çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2001

FOUCAULT, Michel, **Cinselliğin Tarihi**, çev: Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul Ayrıntı Yayınları, 2003,

FOUCAULT, Michel, **Kelimeler ve Şeyler**, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Yayınları, 2001

FOUCAULT, Michel, **Özne ve İktidar**, çev: Işık Ergüden, Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005

FOUCAULT, Michel, **İktidarın Gözü**, çev: Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003

FOUCAULT, Michel, GUTMAN, Huck, H.HUTTON, Patrick, **Kendini Bilmek**, çev, Gül Çağalı Güven, İstanbul, Om Yayınevi, 1999

GOLDSTEIN,Jan, **Foucault and Writing of History**, USA, Blackwell Publishers,1994

HONER S., HUNT T.C., OKHOLM D.L., **Felsefeye Çağrı**, çev. Hasan Ünder, Ankara, İmge Kitabevi, 2. Baskı, 2003

KANT,Immanuel, **Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi**, çev: İonna Kuçuradi, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu, 2002

KILIÇ, Recep, **Ahlakın Dini Temeli**, Ankara, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1998

LYOTARD, J.F., **Postmodern Durum**, çev: Ahmet Çiğdem, Ankara, Vadi Yayınları, 1994

MACINTYRE, Alasdair, **Erdem Peşinde**, çev: Muttalip Özcan, İstanbul Ayrıntı Yayınları, 2001

MILL, John Stuart, **Özgürlük Üstüne**, çev. Alime Ertan, İstanbul, Belge Yayınları, 2. Baskı, 2000

MURPHY, John W., **Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri**, çev: Hüsamettin Arslan, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2000

NORRIS, Christopher, **The Truth About Postmodernizm**, OxfordUK & Cambridge USA, Blackwell, 1993

O' LEARY, Timothy, **Foucault: The Arts of Ethics**, New York, Continuum, 2002

PLATON, **Diyaloglar 1, Menon**, çev. Adnan Cemgil, Remzi Kitabevi, 5. Basım, 1998

PLATON, **Alkibiades**, çev. İrfan Şahinbaş, Maarif Matbaası, 1942

POOLE, Ross, **Ahlak ve Modernlik**, çev: Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1991

RIFKIN, Jeremy, HOWARD Ted, **Entropi**, çev. Hakan Okay, İstanbul, İz Yayıncılık, 2003

SARTRE, Jean Paul, **Varoluşçuluk**, çev.asım Bezirci, Say Yayınları, 2003,

SOYKAN, Ömer Naci, **Türkiyede Felsefe Manzaraları**,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993,

ŞAYLAN, Gencay, **Postmodernizm**, Ankara, İmge Yayınları, 1999

URHAN, Veli, **Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2000

URHAN, Veli, "Michel Foucault: Klasik ve Modern Çağda İnsan" **EKEV Akademi Dergisi**, 2007, sayı: 32, s.14

VATTİMO, Gianni, **Modernliğin Sonu**, çev: Şehabettin Yalçın, İstanbul, İz Yayıncılık, 1999

ÖZET

ÇOLAK, Betül. Postmodernizm Bağlamında Michel Foucault'nun Ahlak Anlayışı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008

Çağdaş felsefenin son yıllarda üzerinde en çok tartışılan söylemi Postmodernizmdir. Postmodernizm günümüz düşünce dünyasını etkisi altına almıştır. Dolayısıyla bir Postmodernizm çalışması yapmak geliştirilen söylemleri anlamak açısından oldukça önemlidir. Tezde amaçlanan, gelişen bu Postmodern söylemin insan ve ahlak ile ilgili alanlarda neler ortaya koyduğunu keşfetmektir. Bu keşif 20. yüzyılın önemli filozoflarından biri olan Michel Foucault'nun ahlak görüşleri ekseninde ele alınır ve sonuçta Foucault'nun ahlak görüşlerinin belirlenmesiyle son bulur.

Yüzyılın getirdiği koşullar çerçevesinde ahlaki alanda ortaya çıkan postmodern boyut, ahlak felsefesinin değer, özgürlük ve sorumluluk gibi belirleyici kavramları çerçevesinde ele alınmıştır. Modernizmde belli bir düzen ve yasalar çerçevesinde varolan ahlakın, Postmodernizmde farklı bir söylem içersinde farklı kavramlarla farklı bir yaklaşımla ortaya çıktığı belirlenmiştir.

Foucault, ahlak anlayışını, kendine özgü bir söylem içinde, arkeoloji çalışmasıyla, cinsellik, hazların kullanımı ve kendilik teknolojileri gibi kavramların incelenmesiyle ortaya koymuştur. Bu bağlamda Foucault insanı, kendisiyle kurduğu ilişki çerçevesinde bir bilinç ve haz nesnesi ve iktidar ilişkilerinin şekillendirdiği bir yapıda varolan bir öznellik biçimi olarak tanımlar.

Anahtar Sözcükler:

1. Modernizm
2. Postmodernizm
3. Ahlak
4. Kendilik ilişkisi
5. Michel Foucault

ABSTRACT

ÇOLAK Betül. The Ethical Thoughts of Michel Foucault In Terms of Postmodernism, Master Thesis, Ankara, 2008

Postmodernism is the most discussed philosophical thought in the contemporary philosophy. It has a big influence on today's philosophical thought. So, to study on Postmodernism is important for understanding of the developed philosophical thoughts on it. The purpose of the thesis is to discover the contents of Postmodernism on human and ethics. This discovery is dealt with one of the most important philosophers of contemporary philosophy, Michel Foucault. His ethical thoughts are the basic axis of the thesis.

In the framework of the conditions of the century brings, the ethical dimension of Postmodernism is studied with the ethical concepts such as values, freedom and responsibility. The ethics is methodical and normative in modern ethic; on the other hand postmodern ethic is raised on totally different arguments.

Foucault's ethical thoughts are constituted in his own peculiar process. He uses archeology to analyze the sexuality, use of pleasure and self-constitution as the methodology. In this context Foucault characterizes the human as a conscious and pleasure object, and as subjectivity form that is formulated by the power relations in the terms of self relation.

Key Words

1. Modernism
2. Postmodernism
3. Ethics
4. Michel Foucault
5. Self- Constitution